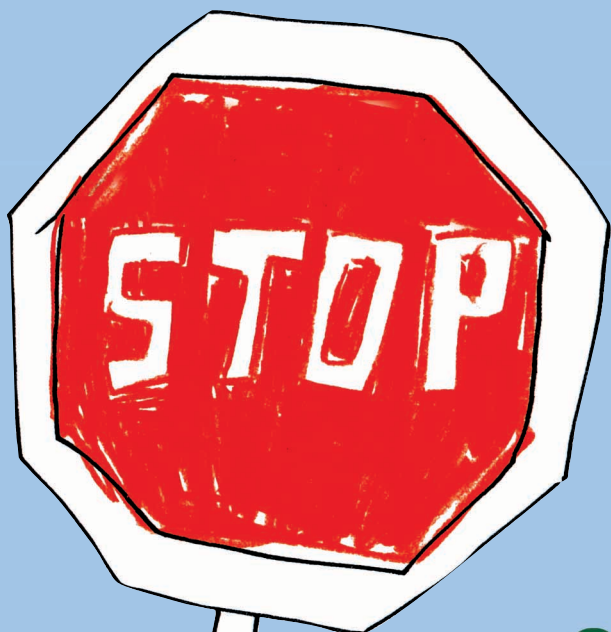

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΔΡΑΣΗ
για τα **ΔΗΛΗΤΗΡΙΑΣΜΕΝΑ**
ΟΟΛΩΜΑΤΑ

ΕΝΤΥΠΟ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2005

ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΟ
ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΕΒΡΟΥ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
ΓΕΝΙΚΗ Δ/ΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Το WWF Ελλάς στο νομό Έβρου

Το WWF Ελλάς έχει συνδέσει ένα μεγάλο κεφάλαιο της δράσης του με το νομό Έβρου επικεντρώνοντας τις προσπάθειές του στην προστασία δύο σπάνιων βιοτόπων, του Δέλτα του ποταμού Έβρου και του δάσους Δαδιάς.

Την περίοδο 1990-1997, υλοποίησε ένα πρόγραμμα προστασίας του Δέλτα, με έδρα την Αλεξανδρούπολη, με κύριους άξονες δράσης τη συστηματική παρακολούθηση των απειλών, την ευαισθητοποίηση των φορέων και των κατοίκων για την οικολογική αξία του υδροτόπου και την προώθηση δραστηριοτήτων για την αειφόρο χρήση των φυσικών πόρων της περιοχής. Σε αυτό το πρόγραμμα είχε ενταχθεί και η ευαισθητοποίηση των μαθητών με ειδικό εκπαιδευτικό πακέτο που μοιράστηκε σε όλο το νομό.

Από το 1992, διατηρεί μια μόνιμη παρουσία στο δάσος Δαδιάς, με έδρα το χωριό της Δαδιάς, με κύριο σκοπό την προστασία των σπάνιων αρπακτικών πουλιών και των βιοτόπων τους. Η επιστημονική παρακολούθηση και η προώθηση διαχειριστικών μέτρων για τη διατήρηση των πληθυσμών των αρπακτικών πουλιών και τη βελτίωση των βιοτόπων τους, αποτελούν τις κύριες δράσεις της οργάνωσης. Η ενεργή συμμετοχή των φορέων και των κατοίκων για τα θέματα προστασίας του δάσους, υπήρξε πρωταρχικό μέλημα της οργάνωσης από την αρχή της παρουσίας της στην περιοχή. Με καίριες παρεμβάσεις και συνεργασία με τους τοπικούς φορείς, κατέστη εφικτό να αναπτυχθεί ο οικότουρισμός, να δημιουργηθούν θέσεις εργασίας για τους νέους και να προστατευθούν πολλές από τις οικολογικές αξίες του δάσους. Σήμερα, το Εθνικό Πάρκο δάσους Δαδιάς-Λευκίμης-Σουφλίου, όπως πρόσφατα έχει χαρακτηριστεί, είναι διεθνώς αναγνωρισμένο ως ένα παράδειγμα τοπικής ανάπτυξης που έχει στηριχθεί στην προστασία και ανάδειξη της φυσικής του κληρονομιάς.

Παρόλα αυτά, η παράνομη χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων για την εξόντωση άγριων και κατοικίδιων ζώων, πρακτική που ακόμη ακολουθείται στο νομό, έχει αρνητικές επιπτώσεις στην άγρια πανίδα και μάλιστα στους σπάνιους Μαυρόγυπες. Ενέργειες όπως αυτή, δυναμιτίζουν τα θετικά αποτελέσματα που έχουν οι μακρόχρονες δράσεις και χρηματοδοτήσεις στη δημιουργία μιας πρότυπης προστατευόμενης περιοχής και βλάπτουν τη διεθνή εικόνα που έχει αποκτήσει.

Από την έναρξη της παρουσίας του στη Δαδιά, το WWF Ελλάς δραστηριοποιήθηκε για την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των τοπικών φορέων και των κατοίκων σχετικά με το θέμα με δράσεις φύλαξης, άρθρα στα μέσα μαζικής ενημέρωσης και ενημερωτικά έντυπα. Το 1999, συμμετείχε στη διεθνή καμπάνια ενάντια στην παράνομη χρήση των δηλητηριασμένων δολωμάτων μαζί με άλλες περιβαλλοντικές οργανώσεις από μεσογειακές χώρες και διοργάνωσε στη Δαδιά ένα πανελλήνιο συνέδριο με στόχο την αξιολόγηση της κατάστασης σε όλη την Ελλάδα και τη διαμόρφωση προτάσεων για την αντιμετώπιση του φαινομένου.

Εισαγωγικό σημείωμα

Αγαπητοί μας εκπαιδευτικοί,

μέχρι σήμερα, η ένταση και η έκταση του προβλήματος που δημιουργεί η χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων δεν έχει αναγνωριστεί στην πραγματική του διάσταση. Ένας μεγάλος αριθμός από άγρια ζώα θανατώνονται κάθε χρόνο και εκατοντάδες κάτοικοι της υπαίθρου υποφέρουν από τις απώλειες κατοικίδιων ζώων που επιφέρει η πρακτική αυτή.

Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να καταστούν γνωστά σε όσο το δυνατόν περισσότερους πολίτες και πιο ειδικά στους νεότερους οι συνέπειες από την παράνομη χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων στο νομό μας αλλά και ευρύτερα στην ελληνική ύπαιθρο.

Επιχειρήσαμε λοιπόν, να σχεδιάσουμε μία περιβαλλοντική εκπαιδευτική δράση σύντομη στην εκτέλεσή της και να απευθυνθούμε σε πολλά παιδιά των γυμνασίου του Νομού μας ταυτόχρονα.

Στοχεύουμε:

Στην ενημέρωση - Για να νοιαστούν τα παιδιά για την αντιμετώπισή του προβλήματος που προκύπτει από τη χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων, πρέπει πρώτα να αποκτήσουν πληροφορίες και γνώση σχετικά με αυτό και να αντιληφθούν τις διαστάσεις του.

Στην καλλιέργεια δεξιοτήτων επικοινωνίας - Είναι σημαντικό, να αναγνωρίσουν τη σημασία που πρέπει να δίνεται στις ανθρώπινες σχέσεις και στην ποιότητα της επικοινωνίας, όταν επιδιώκεται μία αλλαγή σε θέματα στάσεων ώστε να επιτευχθεί μία βελτίωση στη σχέση ανθρώπου - περιβάλλοντος.

Στην ενεργό δράση - Η δράση στην οποία καλούνται να συμμετάσχουν τα παιδιά δε νοείται ως διαμαρτυρία και σύγκρουση, αλλά, θέλουμε να πιστεύουμε, ως μία δυναμική πράξη που μπορεί να συνδράμει στη σταδιακή εξάλειψη του φαινομένου της παράνομης χρήσης δηλητηριασμένων δολωμάτων.

Ας δώσουμε την ευκαιρία στα παιδιά να αισθανθούν τα ίδια φορείς μιας αλλαγής σε ένα ζήτημα που αφορά την προστασία του πιο άμεσου, τοπικού τους περιβάλλοντος. Είναι σπουδαίο να συνειδητοποιείς από παιδί, ότι η περιβαλλοντική δράση είναι δυνατόν να εγκαينιάζεται όχι μόνο από την κορυφή, από τα κεντρικά όργανα λήψης αποφάσεων, αλλά και σε τοπικό επίπεδο, από άτομα, μικρές ομάδες ή μικρές ηλικίες. Μπορούν τα παιδιά μας να προσφέρουν σε μια κοινή υπόθεση αρκεί να την αισθανθούν ως τέτοια.

Αν υπάρξει μία ευρεία ανταπόκριση από τα σχολεία θα αποτελέσει μια ιδιαίτερα δυναμική κίνηση που έχει πιθανότητες να επηρεάσει. Την ελπίζουμε και την ευχόμαστε.

Με εκτίμηση

Η συντακτική ομάδα

WWF Ελλάς

Φιλελλήνων 26
105 58 ΑΘΗΝΑ
Τηλ. 2103314893

WWF Ελλάς**Πρόγραμμα Δαδιάς**

Δαδιά
684 00 ΣΟΥΦΛΙ
Τηλ. 2554032210
e-mail : ecodadia@otenet.gr

Σχεδιασμός δράσης: Ειρήνη Χατζημιχαήλ, Θεοδώρα Σκαρτσή

Σύνταξη κειμένων: Ειρήνη Χατζημιχαήλ, Γιώργος Ηλιόπουλος, Θεοδώρα Σκαρτσή

Σχεδιασμός παρουσίασης στο cd: Θεοδώρα Σκαρτσή

Γραφιστικός σχεδιασμός: Σταύρος Υφαντής

Σχεδιασμός-κατασκευή ξύλινων δέντρων: Ολυμπία Σιδερίδου

Σκίτσα: Μάριος Βόντας, Tuisku Lehtiniemi, Hanna Aalto

Φωτογραφίες: (παράθεση ονομάτων ανάλογα με τον προσφερόμενο αριθμό φωτογραφιών)

Γρηγόρης Αζορίδης, Javier Elorriaga, Ανδρέας Αθανασιάδης, Κώστας Πιστόλας, Χρήστος Βλάχος, Ad Wittgen, Torsten Prohl, Andrea Bonetti, Σκαρτσή Θεοδώρα, Γιώργος Ηλιόπουλος, Δημήτρης Βασιλάκης, Γιώργος Καρέτσος, Γιώργος Κατσαδωράκης, Ειρήνη Χατζημιχαήλ, Ιωάννα Αραμπατζή, Πέτρος Μπαμπάκας, Αλέξανδρος Γκάσιος, Alexander Knochel, Beatrice Carcamo, Nicolas Dagens, ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ, Γρηγόρης Μπιστίνας, Αρχείο WWF Ελλάς, Αρχείο WWF Austria.

Ευχαριστούμε τον Γιώργο Κατσαδωράκη και την Ελένη Σβορώνου για τις εύστοχες παρατηρήσεις τους κατά τη διάρκεια σύνταξης του κειμένου και την Ιωάννα Αραμπατζή για την έρευνα πεδίου σχετικά με την υλοποίηση της δράσης στα σχολεία του νομού Έβρου.

Ευχαριστούμε το διευθυντή της Δ/σης Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης νομού Έβρου κ. Μπόγλου Δημήτριο για την άδεια υλοποίησης της εκπαιδευτικής δράσης στα γυμνάσια του νομού και την υπεύθυνη Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης κ. Τσιροπούλου Σοφία για τη συνεργασία και υποστήριξη στην εφαρμογή της περιβαλλοντικής δράσης.

Περιεχόμενα

Πρόλογος	5
Η χρήση των δηλητηριασμένων δολωμάτων και οι επιπτώσεις της στην άγρια ζωή και στον άνθρωπο	6
1. Τι είναι τα δηλητηριασμένα δολώματα;	6
2. Πότε γίνεται χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων και ποια ζώα αφορά;.....	6
2.1. Ζημιές στη φυτική ή ζωική παραγωγή και στα θηρεύσιμα είδη κυρίως από ζώα της άγριας πανίδας.	6
2.2. Φαινόμενα αντεκδίκησης και «επίλυσης» διαφορών.	7
3. Ποιες είναι οι πραγματικές επιπτώσεις των δηλητηριασμένων δολωμάτων;	7
4. Έχουμε ιδιαίτερους λόγους να ανησυχούμε στο Νομό Έβρου;.....	7
5. Ήταν πάντα παράνομη η χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων;	9
6. Πώς δέχτηκαν οι άνθρωποι της υπαίθρου την απαγόρευση της χρήσης των δηλητηριασμένων δολωμάτων; .	10
7. Μόνο στην Ελλάδα υπάρχουν «ανυπάκουοι» πολίτες;	10
8. Είμαστε μόνοι στην προσπάθειά μας να σταματήσουμε τη χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων;	11
9. Προτείνονται μέτρα για την αντιμετώπιση του δύσκολου αυτού προβλήματος;	11
9.1. Πρόληψη των επιθέσεων σε κοπάδια ελεύθερης βοσκής	11
9.2. Διευθέτηση του προβλήματος της σύγκρουσης θήρας-κτηνοτροφίας	12
9.3. Έλεγχος των πληθυσμών των θηρευτών μόνο από αρμόδιες υπηρεσίες	12
9.4. Αύξηση της φυσικής λείας για τους θηρευτές θα έχει ως αποτέλεσμα λιγότερες ζημιές σε οικόσιτα ζώα.....	12
9.5. Φύλαξη της υπαίθρου-«ο φόβος φυλάει τα έρμα».....	12
9.6. Επικουρική κρατική βοήθεια-αποζημιώσεις	12
10. Μήπως χρειάζεται και κάτι άλλο;	13
Οι μαθητές κοινοποιούν τις σκέψεις τους για τα δηλητηριασμένα δολώματα:	
μία περιβαλλοντική - εκπαιδευτική δράση	14
1. Σύντομη περιγραφή της περιβαλλοντικής δράσης.....	14
2. Η λογική που διέπει το σχεδιασμό της δράσης	14
3. Χρονοδιάγραμμα δράσης.....	15
4. Υποστηρικτικό υλικό	15
Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στην πραγματοποίηση της δράσης	16
1. Προκαταρκτικό στάδιο	16
2. Ενασχόληση των παιδιών με τη χρήση του cd.....	16
3. Διατύπωση μηνυμάτων	16
4. Αποτύπωση των μηνυμάτων σε καρτελάκια	17
5. Ανάρτηση μηνυμάτων στο δέντρο	17
6. Ενημέρωση των παιδιών για την προβολή της δράσης τους.....	17
Μηνύματα χωρίς δηλητήριο	18
Βιβλιογραφία.....	22

Πρόλογος

Η τοποθέτηση δηλητηριασμένων δολωμάτων για τη θανάτωση ζώων που προκαλούν ζημιές, θεωρείται στη χώρα μας πράξη παράνομη. Η καταστολή της με νομικά μέτρα δεν είναι εύκολη. Αυτό είναι μια πραγματικότητα. Η καταστολή, από μόνη της όμως, δεν είναι και δεν πρέπει να θεωρείται η μοναδική προτεινόμενη λύση στο φαινόμενο. «Είναι γενικά γνωστό και παραδεκτό ότι οι κανόνες του δικαίου δεν είναι το μοναδικό σύστημα κανόνων που ρυθμίζει τη ζωή μας. Παράλληλα προς αυτό υπάρχει και ένα σύστημα κανόνων ηθικής, αυξημένης ευαισθησίας, άγραφο, χωρίς κρατικές κυρώσεις για την ενδεχόμενη παράβασή του, αλλά με το κύρος που του δίνει η κοινωνική καθιέρωση και η κοινωνική αποδοκιμασία των παραβάσεων. Σ' αυτές τις υποχρεώσεις εντάσσεται και η υποχρέωση του ανθρώπου να συμπεριφέρεται με ευαισθησία στα ζώα. Η συμπεριφορά μας απέναντι στα ζώα είναι μέτρο της δικής μας ηθικής ποιότητας¹».

Από φορείς και άτομα που αναγνωρίζουν την κρισιμότητα των επιπτώσεων που προκαλούνται από τη χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων, **προτείνεται να γίνουν προσπάθειες να αφυπνιστεί η κοινή γνώμη**, ιδιαίτερα στις περιοχές που εμφανίζονται τέτοια περιστατικά, ώστε να υπάρξει κοινωνική πίεση απέναντι σε άτομα υπεύθυνα για την πράξη αυτή.

Για να υπάρξει, όμως, μια πραγματικά αποτελεσματική κοινωνική πίεση για το θέμα αυτό, **η αναγνώριση της αξίας της ύπαρξης των άγριων ζώων και της διατήρησης των βιοτόπων τους** θα πρέπει να έχει ήδη λάβει μια υψηλή θέση στο σύστημα αξιών της πλειοψηφίας των πολιτών, τόσο της υπαίθρου όσο και των αστικών κέντρων.

Τα ερωτήματα είναι πολλά: πώς θα «ενσωματωθεί» σ' όλους μας αυτή η ευαισθησία, ώστε να γίνει οδηγός των επιλογών μας; Αν επηρεάζεται και διαμορφώνεται το σύστημα των αξιών μας σε σημαντικό βαθμό από τη μεταξύ μας επικοινωνία, τι είναι αυτό που θα πρέπει να τη χαρακτηρίζει; Σε τι χρειάζεται να επιμείνουμε; Στην πληροφόρηση με τη γλώσσα της επιστήμης για να κινητοποιήσουμε τη λογική; Η πληροφόρηση από μόνη της γεννά την ποθητή ευαισθησία ή χρειάζεται και κάτι άλλο;

Η απάντηση που δίνουμε σήμερα, και χαρακτηρίζει το σχεδιασμό του υλικού που σας παραδίνουμε, με αφορμή το συγκεκριμένο ζήτημα που μας απασχολεί εδώ, είναι η αναζήτηση ενός εκλεπτυσμένου και ευφυούς τρόπου του απευθύνεσθαι στους άλλους ώστε ο λόγος μας να εμφορείται από σεβασμό εξίσου απέναντι στον άνθρωπο και στο περιβάλλον. Είναι, επίσης, το πέρασμα, από την παθητική αναγνώριση μιας προβληματικής κατάστασης, σε δράσεις με δυναμισμό και πρωτοτυπία που «αφοπλίζουν».

¹ «Τα ζώα ως μέτρο του ανθρώπου» Γ. Κουμάντος, Εφημερίδα Καθημερινή, 11 Ιουλίου 2004.

Η χρήση των δηλητηριασμένων δολωμάτων και οι επιπτώσεις της στην άγρια ζωή και στον άνθρωπο

Στο κεφάλαιο αυτό μοιραζόμαστε μαζί σας την πληροφορία που κρίνουμε αναγκαίο να διαχυθεί σε ένα ευρύ κοινό για να το φέρει κοντά στο πρόβλημα. Σταχυολογήσαμε υλικό από την υπάρχουσα γνώση για το ζήτημα της χρήσης δηλητηριασμένων δολωμάτων. Οι πηγές μας υπήρξαν αναφορές από προγράμματα προστασίας των άγριων ζώων στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, αλλά και από διαθέσιμες επιστημονικές μελέτες και δημοσιεύσεις. Στο υλικό αυτό στηριζόμενοι, επιχειρήσαμε την παρουσίαση του εν λόγω ζητήματος, απαντώντας σε μία σειρά πιθανών ερωτημάτων που είναι δυνατόν να ανακύπτουν σχετικά, με στόχο να αναδειχθεί παράλληλα και η σπουδαιότητα της περιβαλλοντικής δράσης που προτείνουμε.

1. Τι είναι τα δηλητηριασμένα δολώματα;

Περισσότερο γνωστά ως φόλες, είναι τμήματα ζώων, εντόσθια ή ολόκληρα νεκρά ζώα, τα οποία έχουν εμποτιστεί ή πασπαλιστεί με μια δηλητηριώδη ουσία και τα οποία προ-

ορίζονται να εξοντώσουν ζώα-στόχους που θα τα καταναλώσουν ως τροφή.

2. Πότε γίνεται χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων και ποια ζώα αφορά;

Η χρήση δολωμάτων επιλέγεται για τη θανάτωση άγριων, αδέσποτων ή οικόσιτων ζώων σε δυο βασικές κατηγορίες περιπτώσεων: Όταν προκύπτουν ζημιές στη φυτική ή ζωι-

κή παραγωγή και στα θηρεύσιμα είδη κυρίως από ζώα της άγριας πανίδας και σε περιπτώσεις αντεκδικήσεων ανάμεσα σε ιδιοκτήτες οικόσιτων ζώων.

2.1. Ζημιές στη φυτική ή ζωική παραγωγή και στα θηρεύσιμα είδη κυρίως από ζώα της άγριας πανίδας

Συχνότερη χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων γίνεται για την καταπολέμηση της αλεπούς. Η **αλεπού** προκαλεί μικρές ζημιές στη φυτική παραγωγή (π.χ. αμπέλια) και στα πουλερικά. Ο σημαντικότερος, όμως, λόγος για τις παράνομες και αυθαίρετες προσπάθειες εξόντωσής της με τη χρήση δολωμάτων είναι ότι η αλεπού σε κάποιες περιπτώσεις, κυνηγά και τρέφεται από θηρεύσιμα είδη (λαγός κ.α.) ώστε θεωρείται ανταγωνιστής του ανθρώπου στο κυνήγι τους.

Ο **λύκος**, ως κατεξοχήν σαρκοφάγο, επιτίθεται σε κτηνοτροφικά ζώα, κυρίως αιγοπρόβατα και βοοειδή, προκαλώντας σε μερικές περιπτώσεις σημαντική οικονομική απώλεια σε κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις. Μεμονωμένοι κτηνοτρόφοι τοποθετούν δηλητήριο στα κατασπαραγμένα ζώα τους, πρακτική ιδιαίτερα επικίνδυνη για τα μεγάλα αρπακτικά πουλιά που τρέφονται από πτώματα (γύπες, χρυσαιτός). Ο λύκος επανέρχεται για να φάει ξανά από το ζώο που έχει σκοτώσει στην περίπτωση που έχει αφήσει υπολείμματα. Μέσα στο χρονικό αυτό διάστημα, τα αρπακτικά πουλιά εντοπίζουν τα πτώματα, τρώνε από τα δηλη-

τηριασμένα κουφάρια και θανατώνονται. Το **τσακάλι** προκαλεί επίσης μικρές ζημιές σε κτηνοτροφικά ζώα σε περιορισμένες, όμως, περιπτώσεις.

Το **κουνάβι** κάνει συχνά επιδρομές σε κοτέτσια, ενώ ο ασβός προκαλεί ζημιές στα μπουστάνια και στα αμπέλια.

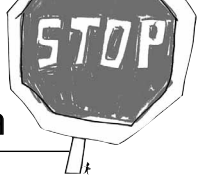
Σημαντικές ζημιές στη φυτική παραγωγή (αμπέλια, καλαμπόκι, καρυδιές, κερασιές κ.α), τη μελισσοκομία και τη ζωική παραγωγή μπορεί να προκαλέσουν και οι **αρκούδες**.

Τρωκτικά και **διάφορα πτηνά**, προκαλούν, επίσης, ζημιές στη φυτική παραγωγή.

Σπανιότερα, **χρυσαιτοί** μπορεί να γίνουν στόχος δηλητηριασμένων δολωμάτων, επειδή, σε ελάχιστες περιπτώσεις, μπορεί να αρπάξουν μικρά και ασθενικά κτηνοτροφικά ζώα, αρνάκια ή κατσικάκια.

Στην Κρήτη, δηλητηριασμένα δολώματα χρησιμοποιούν και για τις **σφήκες**, όταν αυτές προκαλούν ζημιές στα μελίσσια.

Πολλές φορές **αδέσποτα σκυλιά** σχηματίζουν ομάδες

(π.χ. κοντά σε σκουπιδότοπους) και επιτίθενται σε κτηνοτροφικά ζώα, κάνοντας ζημιές εξίσου σημαντικές με αυτές που προκαλούνται από τους λύκους.

Μια άλλη περίπτωση, είναι η εξόντωση κατοικίδιων ζώων (σκύλοι, γάτες) με το ίδιο μέσο, εντός οικισμών, όταν αυξάνεται ο αριθμός των αδέσποτων ή, όταν κάποια άτομα κρίνονται ενοχλητικά και ανεπιθύμητα.

2.2. Φαινόμενα αντεκδίκησης και «επίλυσης» διαφορών

Έχουν αναφερθεί περιπτώσεις στις οποίες χρησιμοποιούνται δηλητηριασμένα δολώματα για την εξόντωση ποιμενικών σκύλων, εξαιτίας των προβλημάτων που προκύπτουν κατά τη διεξαγωγή κυνηγιού σε βοσκότοπους ή γύρω από στάνες, καθώς οι ποιμενικοί σκύλοι επιτίθενται στους κυνηγετικούς όταν αυτοί πλησιάζουν στα κοπάδια. Το γεγο-

νός γεννά σε ορισμένες περιπτώσεις τη διάθεση αντεκδίκησης. Φαινόμενα αντεκδίκησης έχουν επίσης αναφερθεί περιστασιακά και ανάμεσα σε κυνηγούς, όταν «ανταγωνίζονται» για την αποκλειστικότητα θήρευσης σε μια περιοχή κυνηγιού και επιλέγουν ως λύση την εξόντωση των σκυλιών των «ανταγωνιστών» τους.

3. Ποιες είναι οι πραγματικές επιπτώσεις των δηλητηριασμένων δολωμάτων;

Μια και μόνο τοποθέτηση δηλητηριασμένων δολωμάτων μπορεί να θανατώσει πολύ περισσότερα ζώα από αυτά που στοχεύει. Αυτό αφορά τόσο τον αριθμό των ζώων που τελικά θανατώνονται, όσο και το είδος τους (μη επιλεκτικός τρόπος θανάτωσης). Αλυσιδωτά, μπορεί να πεθάνουν μικρά και μεγάλα σαρκοφάγα θηλαστικά, κατοικίδια ζώα και στη συνέχεια αρπακτικά πουλιά, όπως γύπες και μεγάλοι αετοί που θα καταναλώσουν με τη σειρά τους τα κουφάρια των ζώων που θανατώθηκαν από τα δολώματα (δευτερογενής δηλητηρίαση). Στις περισσότερες περιπτώσεις, τα δολώματα, αλλά και τα πτώματα που προέκυψαν από την κατανάλωσή τους, δεν απομακρύνονται. Έτσι, καταλήγουν να γίνουν για πολύ καιρό θανατηφόρα τροφή για πολλά ακόμη ζώα.

Συχνά τα δηλητηριασμένα από τα δολώματα ζώα εντοπίζονται σε ρέματα, είτε γιατί πηγαίνουν από μόνα τους εκεί πριν πεθάνουν για να πιούν νερό, είτε γιατί τα πτώματά τους μεταφέρονται από τους ανθρώπους στα ρέματα για να τα παρασύρει το νερό και να «απολυμανθεί» η φύση - κοινή αντίληψη για τις καθαριστικές ιδιότητες του νερού. Το αποτέλεσμα είναι να μολύνονται τα νερά που συχνά καταλήγουν σε αρδευτικά κανάλια ή σε δεξαμενές ύδρευσης των οικισμών.

Η ένταση που προκαλείται στις ανθρώπινες σχέσεις μπορεί να καταλογιστεί και αυτή ως επίπτωση, καθ' όλα αξιοπρόσεκτη, καθώς μία τέτοια πράξη, όταν πλήττει ζώα προσφιλή στον άνθρωπο, που τον συντροφεύουν ή και τον στηρίζουν σε δραστηριότητές του, γεννά αισθήματα μίσους και ορισμένες φορές την τάση αυτοδικίας.

4. Έχουμε ιδιαίτερους λόγους να ανησυχούμε στο Νομό Έβρου;

Την τελευταία δεκαετία έχουν καταγραφεί συχνά περιστατικά χρήσης δηλητηριασμένων δολωμάτων εντός του νομού Έβρου και αυτό προκαλεί ιδιαίτερη ανησυχία.

Ο νομός Έβρου αποτελεί τη σημαντικότερη περιοχή για την αναπαραγωγή και διαβίωση απειλούμενων ή σπάνιων ειδών αρπακτικών πουλιών στην Ελλάδα και την Ευρώπη. Το δάσος της Δαδιάς είναι η μοναδική περιοχή στην Ελλάδα που φιλοξενεί τρία από τα τέσσερα είδη γυπών που υπάρχουν στη χώρα μας. Ο μαυρόγυπας (επιστ. ονομασία *Aegypius monachus*), το όρνιο (*Gyps fulvus*) και ο ασπροπάρης (*Neophron percnopterus*), καθώς και άλλα απειλούμενα αρπακτικά πουλιά που έχουν εξαφανισθεί ή μειωθεί δραματικά σε άλλες περιοχές της Ελλάδας προσδίδουν στον νομό Έβρου το ρόλο της «κιβωτού», για τα είδη αυτά, στη χώρα μας.

Η επιβίωση των γυπών εξαρτάται από τη διαθεσιμότητα νεκρών ζώων στις περιοχές που ζουν. Διαθέτουν οξυτάτη όραση αλλά και άλλους μηχανισμούς επιβίωσης σχετιζόμενους με τον ομαδικό τρόπο ζωής τους (κάθε γύπας σε πτήση παρακολουθεί τις κινήσεις των άλλων). Κάθε νεκρό ζώο που υπάρχει στην περιοχή τους γίνεται γρήγορα αντιληπτό από πολλούς γύπες σχεδόν ταυτόχρονα. Αν και οι ίδιοι οι γύπες δεν αποτελούν στόχο των παράνομων δολωμάτων, μία και μόνο τοποθέτηση δηλητηριασμένων δολωμάτων είναι δυνατόν να εξοντώσει μεγάλο αριθμό γυπών.

Μαζικές απώλειες αυτών των πουλιών επιφέρουν ανεπανόρθωτο πλήγμα για τον πληθυσμό τους και δυναμιτίζουν την επιβίωσή τους. Εξαιρετικά ευάλωτος είναι ο μαυρόγυπας που η Προστατευόμενη Περιοχή του δάσους Δαδιάς -

Λευκίμης - Σουφλίου αποτελεί το μοναδικό στην Ελλάδα ενδιαίτημά του.

Καλούμαστε να αντιδράσουμε δυναμικά για την αντιμετώπιση του φαινομένου της χρήσης δηλητηριασμένων δολω-

μάτων στο νομό, καθώς μπορεί να βρεθούμε μπροστά σε τετελεσμένα γεγονότα μη αναστρέψιμα. Εκπέμπουμε σήμα κινδύνου!

Μαυρόγυπας

Στα Βαλκάνια, ο σπάνιος αυτός γύπας φωλιάζει και αναπαράγεται μόνο στο δάσος Δαδιάς-Λευκίμης-Σουφλίου. Για να ικανοποιήσει κάθε μαυρόγυπας τις ανάγκες του για τροφή, καλύπτει καθημερινά μεγάλες αποστάσεις, μακριά από το δάσος της Δαδιάς, ψάχνοντας για νεκρά ζώα σε όλες σχεδόν τις ορεινές και ημιορεινές περιοχές του νομού Έβρου, ακόμα και στη γειτονική μας Βουλγαρία. Είναι, λοιπόν, εμφανές ότι ο κίνδυνος από τα δηλητηριασμένα δολώματα για τους ιπτάμενους αυτούς ταξιδευτές ελλοχεύει ακόμη και μακριά από την προστατευόμενη περιοχή της Δαδιάς, όπου αναπαράγονται.

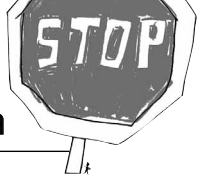
Πολύχρονες προσπάθειες δημόσιων φορέων, μη κρατικών οργανώσεων, επιστημόνων, εθελοντών και κατοίκων της περιοχής για την προστασία του είδους, είχαν ως αποτέλεσμα τη σημαντική αύξηση του πληθυσμού του στην περιοχή. Τη δεκαετία του 1970, ο μαυρόγυπας βρισκόταν πολύ κοντά στα όρια της εξαφάνισης με πληθυσμό μόλις 25 άτομα. Σήμερα, υπάρχουν στο δάσος της Δαδιάς 20-22 αναπαραγωγικά ζευγάρια, ενώ ο συνολικός πληθυσμός ανέρχεται στα 90-100 άτομα. Αντίθετα με την ευχάριστη αυτή εξέλιξη στο νομό Έβρου, το ίδιο χρονικό διάστημα ο μαυρόγυπας εξαφανίσθηκε από την υπόλοιπη Ελλάδα.

Ο κίνδυνος όμως από τα δηλητηριασμένα δολώματα είναι ακόμα υπαρκτός και απειλεί τους κόπους και τα θετικά αποτελέσματα μιας πολύχρονης προσπάθειας για τη διατήρηση του είδους. Στην περιοχή Σουφλίου, από το 1995 έως σήμερα, έχουν βρεθεί 14 δηλητηριασμένοι μαυρόγυπες, ενώ άγνωστος παραμένει ο πραγματικός αριθμός των νεκρών πουλιών από δηλητηρίαση, αφού η ανεύρεση ενός πτώματος αποτελεί μάλλον την εξαίρεση παρά τον κανόνα. Η θνησιμότητα αυτή προέρχεται από την κατανάλωση δηλητηριασμένων αλεπούδων, σκυλιών, ασβών και κουναβιών, ζώων που κυρίως αποτελούν το στόχο των δολωμάτων στην περιοχή μας.

Κάθε απώλεια μαυρόγυπα είναι σημαντικό πλήγμα για το μοναδικό και ευαίσθητο αυτό πληθυσμό, που αυξάνει με αργούς ρυθμούς. Οι μαυρόγυπες είναι ώριμοι

να ζευγαρώσουν μόνο μετά από την ηλικία των 5 ή 6 ετών. Κάθε ζευγάρι γεννά ένα μόνον αυγό και αυτό όχι κάθε χρόνο. Επιπλέον μόνο το 60-70% των νεοσσών που γεννιούνται σε έναν πληθυσμό μαυρόγυπα, καταφέρνουν να πετάξουν από τις φωλιές τους. Οι νεοσσοί είναι ιδιαίτερα ευαίσθητοι. Όταν οι γονείς τους ενοχληθούν και απομακρυνθούν από τη φωλιά, μπορεί να πεθάνουν από την έκθεση στον ήλιο ή από επιθέσεις θηρευτών (όπως τα κοράκια). Αν δε οι γονείς τους πεθάνουν από δηλητηρίαση, ανήμποροι να τραφούν, πεθαίνουν από ασιτία.

5. Ήταν πάντα παράνομη η χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων;

Στην Ελλάδα ο έλεγχος των λεγόμενων «επιβλαβών» ζώων, όπως ο λύκος, η αλεπού, το τσακάλι και το κουνάβι και διάφορα είδη πτηνών, άρχισε να εφαρμόζεται επίσημα από το 1924. Πραγματοποιούνταν με οποιοδήποτε τρόπο, οποιαδήποτε εποχή του έτους και με αμοιβή². Στον Ελληνικό Δασικό Κώδικα, «επιβλαβή» έχουν χαρακτηριστεί τα είδη που είναι επιζήμια για τη γεωργική, δασική, θηραματοπονική και αλιευτική οικονομία.

Από το 1939 εκδίδονταν ετήσιες εγκύκλιοι από το Υπουργείο Γεωργίας που ρύθμιζαν την καταπολέμηση των «επιβλαβών» και προέβλεπαν γι' αυτό το σκοπό τη χρήση παγίδων και δηλητηρίων (στρυχνίνη).

Τη χρονική περίοδο 1950 - 1970 σημειώθηκε στην Ελλάδα η εντονότερη χρήση στρυχνίνης. Ολόκληρα ζώα εμποτίζονταν με στρυχνίνη και εγκαταλείπονταν στην ύπαιθρο ως δόλωμα κυρίως για τους λύκους. Μαζί με τους λύκους όμως, πέθαιναν πολλά νεκροφάγα πουλιά κυρίως τα όρνια και οι μαυρόγυπες, με αποτέλεσμα να μειωθεί δραματικά ο πληθυσμός τους ή και να εξαφανιστούν από πολλές περιοχές της χώρας μας. Λίγες αποικίες από αυτά τα αρπακτικά πουλιά, που ονομάζονται κοινώς γύπες, είχαν απομείνει πλέον στην Ελλάδα τη δεκαετία του 1980 και μια από αυτές στο δάσος Δαδιάς στον Έβρο.

Το 1981 δημοσιεύτηκε το σημαντικότερο Προεδρικό Διάταγμα 87/1981 που έδινε έμφαση **στην ανάγκη προστασίας της αυτοφυσούς χλωρίδας και της άγριας πανίδας του τόπου μας**. Για πρώτη φορά στη χώρα μας, ένα νομοθετικό διάταγμα περιελάμβανε κατάλογο των σπάνιων ειδών χλωρίδας και πανίδας και θέσπιζε διατάξεις για την προστασία τους, ξεφεύγοντας από τη μονόπλευρη λογική της απαγόρευσης της θήρας, ως μοναδικού μέτρου προστασίας των ειδών.

Το 1981, επίσης, το Υπουργείο Γεωργίας, με σχετική εγκύκλιο του απαγόρευσε τη χρήση της στρυχνίνης και καθόρισε την αποκλειστική εφαρμογή του κυανιούχου καλίου, δηλητηρίου με μεγαλύτερη επιλεκτικότητα, για την καταπολέμηση των «επιβλαβών».

Τα επόμενα 12 χρόνια, η καταπολέμηση των «επιβλαβών» στηρίχτηκε, σε εθνικό επίπεδο, στην ετήσια ρυθμιστική (Υπουργική) απόφαση για το κυνήγι, η οποία καθόριζε ποια ζώα θεωρούνται «επιβλαβή» και σε περιφερειακό επίπεδο, στις αποφάσεις των κατά τόπους Δασικών Αρχών (Νομαρχιακές αποφάσεις) σύμφωνα με τις οποίες γίνονταν η συ-

γκρότηση των συνεργείων δίωξης ή καταπολέμησής τους με τη συνεργασία των τοπικών Κυνηγετικών Συλλόγων.

Κύριο στόχο της καταπολέμησης αποτέλεσαν οι αλεπούδες. Για κάθε νεκρή αλεπού είχε καθοριστεί η προβλεπόμενη αμοιβή. Θεωρούμενες ως «ήσσονος σημασίας» ζώα εξοντώνονταν με εντατικούς ρυθμούς, με κάθε μέσο, αλλά, κυρίως με δολώματα, ενώ είχε ανθίσει παράλληλα η παράνομη εμπορία της γούνας τους. Κατά το διάστημα 1974-1988 δηλητηριάστηκαν, περίπου 52.000 αλεπούδες. Ορισμένες περιοχές μετά από την κάθετη κάμψη του πληθυσμού της αλεπούς άρχισαν να πληττονται από έξαρση του πληθυσμού των αρουραίων αφού, οι αλεπούδες, οι κυριότεροι θηρευτές τους, είχαν μειωθεί δραματικά.

Από τις υπερβολές που σημειώθηκαν έγινε εμφανές ότι όλη αυτή η διαδικασία δημιουργούσε πολλά προβλήματα στο θέμα της συνολικής διαχείρισης της άγριας πανίδας, αλλά και σε νομικό επίπεδο, αφού η χώρα μας όφειλε πλέον να σεβαστεί το Κοινοτικό και Διεθνές Δίκαιο³ για την προστασία σπάνιων και απειλούμενων ειδών πανίδας. Είναι αδιαμφισβήτητο, ότι ο σχεδιασμός και η μεθόδευση της καταπολέμησης των «επιβλαβών» που συνέχιζε να γίνεται, δε στηριζόταν σε συγκεκριμένες επιστημονικές μελέτες που ενδεχομένως θα αποδείκνυαν την αύξηση του πληθυσμού τους και συνεπώς θα τεκμηριώναν την ανάγκη ελέγχου τους μέσω δολωμάτων, αλλά σε αιτήματα Κοινοτήτων, κτηνοτρόφων και κυνηγών. Παράλληλα, η συνεχής και συχνά αλόγιστη χρήση δολωμάτων (ακόμα και με τις νόμιμες διαδικασίες της Δασικής Υπηρεσίας) έθετε σε κίνδυνο την επιβίωση των αρπακτικών πουλιών (γύπες, αετοί), καθώς και μεγάλου αριθμού ποιμενικών και κυνηγετικών σκύλων.

Το 1993, μετά από προσφυγή σε βάρος της τότε ρυθμιστικής απόφασης για το κυνήγι, με το αιτιολογικό ότι η εφαρμογή της απόφασης σχετικά με τα «επιβλαβή» θέτει σε κίνδυνο την επιβίωση των προστατευόμενων ειδών, αλλά και τη διατήρηση της βιοποικιλότητας και της οικολογικής ισορροπίας, το Συμβούλιο της Επικρατείας, ανέστειλε την εφαρμογή της. Το Υπουργείο Γεωργίας συμεριζόμενο τις ανησυχίες για την προστασία των σπάνιων ειδών, αποφάσισε την οριστική κατάργηση κάθε είδους δηλητηριασμένων δολωμάτων ως μεθόδου ελέγχου του πληθυσμού των «επιβλαβών». Έκτοτε, η δραστηριότητα, επισημως, έχει εγκαταλειφθεί σε ολόκληρη την Ελλάδα και ο όρος «επιβλαβές» δε χρησιμοποιείται πλέον

2 Νόμος «περί δασικού Κώδικος»: Ν3077/1924, άρθρο 116, παρ.1β.

3 Η Διεθνής Σύμβαση της Βέρνης για τη Διατήρηση της Άγριας Ζωής και του Φυσικού Περιβάλλοντος της Ευρώπης και οι οδηγίες 79/409 και 92/43 της ΕΕΚ απαγορεύουν τη χρήση παγίδων και δηλητηρίων στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

6. Πώς δέχτηκαν οι άνθρωποι της υπαίθρου την απαγόρευση της χρήσης των δηλητηριασμένων δολωμάτων;

Η αντιπαλότητα του ανθρώπου με ορισμένα άγρια ζώα, που κάτω υπό κάποιες συνθήκες προξενούν ζημιές στην αγροτική οικονομία, είναι πολύ παλιά και συνεπώς βαθιά ριζωμένη. Ο έλεγχος των άγριων «επιβλαβών», όχι μόνο στην ελληνική κοινωνία, αλλά και σε ολόκληρο τον κόσμο, είχε παραδοσιακά καταξιωθεί ως κοινωνικό και πολιτικό καθήκον, δημόσια επαινετό.

Με την απαγόρευση των δολωμάτων ο αγροτικός κόσμος έπρεπε να αποχωριστεί ένα αποτελεσματικό «όπλο» για την προστασία της παραγωγής του για χάρη των άγριων ζώων. Κάτι καινοφανές μια και οι τοπικές αγροτικές κοινωνίες δεν είναι εθισμένες στην προσαρμογή σε περιορισμούς ή στην ανάληψη πρωτοβουλιών για την προστασία ζώων της άγριας πανίδας, εκτός αν είναι θηρεύσιμα.

Μετά από την απόφαση εκ μέρους του Υπουργείου Γεωργίας να σταματήσει η χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων, η πρακτική συνεχίστηκε παράνομα. Σήμερα, αντί της στρυchnίνης και του κυανιούχου καλίου χρησιμοποιούνται για δολώματα ισχυρά εντομοκτόνα. Τα σκευάσματα αυτά προορίζονται κανονικά για γεωργική χρήση (φυτοπροστασία) και οποιοσδήποτε μπορεί να τα προμηθευτεί από το γεωπονικό κατάστημα της πόλης του. Συνεπώς, ο έλεγχος

σε επίπεδο διάθεσής τους είναι πρακτικά αδύνατος, σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία, που επιτρέπει ουσιαστικά τη χωρίς περιορισμούς διακίνησή τους.

Η απαγόρευση της χρήσης δηλητηρίων αποτελεί από μόνη της μια θετική ενέργεια για την προστασία της φύσης και εντάσσεται στη γενικότερη βελτίωση της νομοθεσίας για τη διατήρηση των ειδών της πανίδας και των βιοτόπων τους. Οι σημαντικές, όμως, αυτές θεσμικές βελτιώσεις δε συνοδεύονται από μια οργανωμένη και συστηματική υποστήριξη του αγροτικού πληθυσμού στο θέμα της αντιμετώπισης των ζημιών στην αγροτική παραγωγή από ζώα, προστατευόμενα ή μη. Τα τελευταία χρόνια, καταβάλλονται προσπάθειες για την επίλυση του προβλήματος (ανάπτυξη προληπτικών μέτρων, βελτίωση του συστήματος αποζημιώσεων). Παρόλα αυτά, έχουμε ακόμα πολύ δρόμο να διανύσουμε για να επιτευχθεί ισορροπία μεταξύ όσων επιβάλλει η ισχύουσα νομοθεσία και των πρακτικών και εφαρμόσιμων λύσεων.

Το βέβαιο είναι, ότι η προώθηση ριζικών λύσεων, αποτελεί μια αρκετά σύνθετη διαδικασία, που προϋποθέτει ενεργή συμμετοχή και συνεργασία πολιτών και αρμόδιων φορέων.

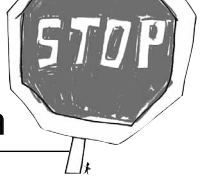

7. Μόνο στην Ελλάδα υπάρχουν «ανυπάκουοι» πολίτες;

Αναφορές που κατατέθηκαν στο «Διεθνές συνέδριο για την παράνομη χρήση δηλητηρίων στο φυσικό περιβάλλον» που πραγματοποιήθηκε στη Μαγιόρκα (2-5 Μαρτίου του 2000) υπογραμμίζουν την έκταση και τη σοβαρότητα του προβλήματος σε πανευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο.

Πολλές χώρες, όπως η Ισπανία, η Γαλλία, η Ιταλία, η Πορτογαλία, η Αυστρία, η Ελλάδα, η Μεγάλη Βρετανία, η Βουλγαρία, η Κροατία, η Ινδία, η Νότια Αφρική κρούουν τον κώδωνα του κινδύνου για την άγρια ζωή στις χώρες τους από τη χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων.

Στις προαναφερθείσες χώρες, η χρήση των δηλητηριασμένων δολωμάτων υπήρξε διαδεδομένη για πάρα πολλά χρόνια και υποστηριζόταν από τις κυβερνήσεις μέχρις ότου κηρύχθηκε παράνομη, στις περισσότερες, τη δεκαετία του 80. Σε όλες ελήφθησαν μέτρα για την προστασία ειδών της άγριας ζωής, οι πληθυσμοί των οποίων είχαν παρουσιάσει δραματική μείωση. Σε όλες, όμως, η χρήση παράνομων δηλητηριασμένων δολωμάτων δεν εγκαταλείφθηκε και τα τελευταία χρόνια έχουν καταγραφεί σημαντικές απώλειες άγριων ζώων από τη συγκεκριμένη πρακτική.

8. Είμαστε μόνοι στην προσπάθειά μας να σταματήσουμε τη χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων;

Στις περισσότερες χώρες, και ειδικότερα σε όσες αναφέραμε παραπάνω, αναπτύσσονται πρωτοβουλίες για την ανασχεση του φαινομένου χρήσης των δηλητηριασμένων δολωμάτων. Στο πλαίσιο προγραμμάτων για την προστασία ειδών της άγριας ζωής, τα οποία χρηματοδοτεί η Ευρωπαϊκή Ένωση, προβλέπονται δράσεις ενάντια στη χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων. Υπάρχουν πρωτοβουλίες, κυρίως από μη κυβερνητικές οργανώσεις, που προσβλέπουν στην αξιοποίηση των εμπειριών κάθε χώρας για τη δημιουργία ενός κοινού ευρωπαϊκού μετώπου για την αντιμετώπιση του προβλήματος, όπως το Διεθνές Πρόγραμμα «Αντίδοτο» (International Programme Antidote), το οποίο συγκροτήθηκε αρχικά στην Ισπανία την περίοδο 1997-99. Το πρόγραμμα αυτό ενέπνευσε τη δημιουργία και άλλων αντίστοιχων προγραμμάτων σε άλλες χώρες, όπως και ενός αντίστοιχου βαλκανικής εμβέλειας (Balkan Antidote Programme). Οι προσπάθειες προσβλέπουν στο

να επηρεάσουν και να ενθαρρύνουν την προώθηση της εξέλιξης του νομοθετικού πλαισίου σχετικά με το θέμα, σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Επιτροπής και εθνικών Κυβερνήσεων, ώστε οι τελευταίες να παρέχουν πλήρη υποστήριξη σε δημόσιες και ιδιωτικές πρωτοβουλίες που αποβλέπουν στην εξάλειψη του φαινομένου αυτού.

9. Προτείνονται μέτρα για την αντιμετώπιση του δύσκολου αυτού προβλήματος;

Τα περισσότερα μέτρα που έχουν προταθεί, αφορούν την αποτελεσματική πρόληψη των ζημιών στην αγροτική παραγωγή από είδη της πανίδας. Αν τα μέτρα αυτά εφαρμοστούν σε ευρεία κλίμακα και σωστά, θα μειωθούν σε με-

γάλο ποσοστό οι ζημιές και επομένως η σύγκρουση με τα ζημιογόνα ζώα. Το αναμενόμενο αποτέλεσμα είναι ότι τα κίνητρα για την αθέμιτη λύση της χρήσης δηλητηριασμένων δολωμάτων σταδιακά θα περιοριστούν σημαντικά.

9.1. Πρόληψη των επιθέσεων σε κοπάδια ελεύθερης βοσκής

Κάθε κτηνοτρόφος μπορεί να λάβει μέτρα πρόληψης των ζημιών από θηρευτές (λύκους, αρκούδες, αλεπούδες, αδέσποτα σκυλιά κ.α.). Τα τσοπανόσκυλα καλής ράτσας, η επιτήρηση του κοπαδιού και η σωστή περιφράξη των χώρων παραμονής των ζώων, μπορούν να αποτρέψουν σε μεγάλο βαθμό τις επιθέσεις των θηρευτών.

Είναι πολύ γνωστή στους γηραιότερους κτηνοτρόφους η αξία των τσοπανόσκυλων καλής ράτσας, όπως ο «ελληνικός ποιμενικός», γιατί έχουν την ικανότητα να κρατούν τους λύκους μακριά από τα κοπάδια και να τα υπερασπίζονται με αυτοθυσία.

Η αξία και η μεγάλη αποτελεσματικότητα των ελληνικών ποιμενικών σκύλων στη φύλαξη των κοπαδιών αναδεικνύεται από το γεγονός της χρησιμοποίησής τους από τους κτηνοτρόφους της χώρας μας από την αρχαιότητα. Δυστυχώς, πολύ λίγα καθαρόαιμα σκυλιά της φυλής αυτής επιβιώνουν σήμερα. Κάθε προσπάθεια διατήρησής της αποτελεί ένα αξιόλογο εγχείρημα.

Παρόλα αυτά, αποτελεσματική φύλαξη των κοπαδιών μπορεί να γίνει και με μη καθαρόαιμα ποιμενικά σκυλιά, ικανού σωματικού όγκου, φτάνει να είναι καλά εκπαιδευμένα, να διατρέφονται και να φροντίζονται σωστά από τους ιδιοκτήτες τους.

Το μέτρο αυτό, όμως, για να συνεχίσει να εφαρμόζεται από τους κτηνοτρόφους και στο μέλλον, απαιτεί στοιχειώδη, έστω, συμφιλίωση με το γεγονός ότι παρόλα τα προληπτικά μέτρα τα ζώα-θηρευτές θα συνεχίσουν να προκαλούν έστω και μικρής κλίμακας ζημιές. Απαιτεί ουσιαστικά από τους παραγωγούς την ανοχή της παρουσίας και την αναγνώριση του ρόλου των θηρευτών στο φυσικό περιβάλλον.

Οι φροντισμένες περιφράξεις, επιπλέον, προστατεύουν ικανοποιητικά τα παραγωγικά ζώα, καθώς αποτρέπουν την εύκολη πρόσβαση των θηρευτών τη νύκτα, ενώ η επιτήρηση του κοπαδιού από βοσκό αποτρέπει στις περισσότερες των περιπτώσεων επιθέσεις κατά τη διάρκεια της βόσκησης.

9.2. Διευθέτηση του προβλήματος της σύγκρουσης θήρας-κτηνοτροφίας.

Η εκούσια δηλητηρίαση ποιμενικών ή κυνηγετικών σκύλων θα μπορούσε να αποφευχθεί με τη χωροθέτηση των ορίων και την επιτήρηση των περιοχών κυνηγίου και των βοσκοτόπων. Όμως, το πρόβλημα θα μπορούσε να λυθεί και χωρίς κατασταλτικά μέτρα, αν επιδείξουν τον απαιτούμενο αλληλοσεβασμό και ψυχραιμία οι εμπλεκόμενοι. Εξασκώντας μία δραστηριότητα αναψυχής, οι κυνηγοί μπορούν να

αποφύγουν, όσο το δυνατόν, την προσέγγιση των κτηνοτροφικών εγκαταστάσεων ενώ οι βοσκοί να ελέγχουν περισσότερο τα σκυλιά τους. Έτσι, τόσο τα ποιμενικά όσο και τα κυνηγετικά σκυλιά που αποτελούν σημαντική περιουσία κάθε χρήστη δε θα υφίστανται τις συνέπειες από τις διαφορές μεταξύ των ιδιοκτητών τους.

9.3. Έλεγχος των πληθυσμών των θηρευτών μόνο από αρμόδιες υπηρεσίες

Ο έλεγχος -επιλεκτική εξόντωση- των σαρκοφάγων θηλαστικών, όταν και όποτε προκαλούν ζημιά στο θηραματοπονικό κεφάλαιο είναι παράνομο να αποφασίζεται αυθαίρετα από μεμονωμένα άτομα. Η απόφαση αυτή και η εφαρμογή της αφορά τους αρμόδιους φορείς (Δασική Υπηρεσία) και προϋποθέτει την ύπαρξη εμπεριστατωμένης γνώσης των πληθυσμών των θηρευτών. Αν κάποιος έλεγχος κριθεί απαραίτητος, τότε οι ίδιοι φορείς καλούνται να προωθήσουν «ανθρωπιστικούς» τρόπους εξόντωσης -άμεση θανάτωση- των «ζημιογόνων» ζώων και μόνο για συγκεκριμένα άτομα του πληθυσμού ενός είδους που

έχουν αναπτύξει ζημιογόνα συμπεριφορά.

Η διενέργεια εμπεριστατωμένων μελετών από εξειδικευμένους επιστήμονες σχετικά με τους πληθυσμούς των άγριων ειδών και ιδιαίτερα των θηρευτών, που στοχεύουν στη συνετή διαχείριση του πληθυσμού τους, είναι δείγμα πολιτισμένων κοινωνιών με ανοχή και σεβασμό απέναντι στην άγρια ζωή και είναι ευκαίιο να πολλαπλασιαστούν και να υποστηριχτούν από τους αρμόδιους φορείς (κράτος, τοπικούς φορείς, πανεπιστημιακά ιδρύματα κ.λ.π.) και στη χώρα μας.

9.4. Αύξηση της φυσικής λείας για τους θηρευτές θα έχει ως αποτέλεσμα λιγότερες ζημιές σε οικόσιτα ζώα

Η ανάληψη πρωτοβουλιών από τους αρμόδιους φορείς για την αύξηση του πληθυσμού των θηλαστικών που αποτελούν φυσική λεία (ζαρκάδι, λαγός, αγριογούρουνο) των θηρευτών (κυρίως του λύκου) είναι ένα σημαντικό μέτρο. Κατάλληλες διαχειριστικές πρακτικές, όπως η βελτίωση και η προστασία των βιοτόπων των θηλαστικών αυτών και η φύλαξή τους από το παράνομο ή υπερβολικό κυνήγι, θα

διασφαλίσουν στο διηνεκές τροφή για τους θηρευτές. Έτσι, και η φύση θα ανακτήσει σταδιακά τις χαμένες της ισορροπίες και οι επιθέσεις των θηρευτών στο ζωικό κεφάλαιο αναμένεται να μειωθούν, εφόσον συνδυάζονται με αποτελεσματικές μεθόδους πρόληψης των ζημιών (ποιμενικά σκυλιά κ.α.).

9.5. Φύλαξη της υπαίθρου-«ο φόβος φυλάει τα έρμα»

Η εντατική φύλαξη των αγροδασικών περιοχών μπορεί να αποθαρρύνει παράνομες ενέργειες όπως η τοποθέτηση δηλητηριασμένων δολωμάτων και η λαθροθηρία.

Σήμερα, η κρατική επιχορήγηση που διατίθεται στον τομέα της δασοφύλαξης και της αγροφύλαξης έχει μειωθεί

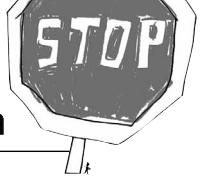
σημαντικά, με αποτέλεσμα ο αριθμός των φυλάκων να είναι μικρός ενώ οι ανάγκες φύλαξης πολλαπλές. Είναι βέβαιο, ότι χρειάζεται μία επαναξιολόγηση των προτεραιοτήτων.

9.6. Επικουρική κρατική βοήθεια-αποζημιώσεις

Τα τελευταία χρόνια καταβάλλονται προσπάθειες για τη βελτίωση του κρατικού συστήματος αποζημίωσης απωλειών του ζωικού ή φυτικού κεφαλαίου που οφείλονται σε

επιθέσεις άγριων ζώων από τον υπεύθυνο κρατικό φορέα ΕΛΓΑ⁴. Επιπλέον, αρχίζουν να εφαρμόζονται σχετικά προγράμματα στήριξης των παραγωγών (αγρο-περιβαλλοντι-

4 ΕΛΓΑ: Ελληνικός Οργανισμός Γεωργικών Ασφαλίσεων

κά μέτρα), για την υιοθέτηση μεθόδων προστασίας της παραγωγής τους (π.χ. επιχορήγηση απόκτησης ποιμενικών σκύλων ή ηλεκτροφόρων περιφράξεων) ώστε να αμβλυνθεί η σύγκρουση με απειλούμενα ή τρωτά είδη της

πανίδας. Παρόλα αυτά, δεν υπάρχει επαρκής ενημέρωση των παραγωγών για την πλήρη εκμετάλλευση των δυνατοτήτων που τους προσφέρονται.

10. Μήπως χρειάζεται και κάτι άλλο;

Ο ρόλος μας ως περιβαλλοντική οργάνωση δε μπορεί να περιορίζεται στη διάχυση της πληροφορίας και σε πρακτικού μόνο τύπου προτάσεις. Οφείλουμε να κινητοποιήσουμε και μέσα μας ως άτομα και σε ένα ευρύ κοινό τις δυνάμεις εκείνες -δυνάμεις καρδιάς- που θα οδηγήσουν σε αλλαγή ενός τρόπου σκέψης που μας καθλώνει σε μια αδράνεια και σε στάσεις και συμπεριφορές που διαιώνίζουν καταστάσεις εμφανέστατα προβληματικές.

Κανείς δεν έχει δώσει με σιγουριά την απάντηση του πώς πείθεται κάποιος, χωρίς εξαναγκασμό, να σταματήσει μια ανάρμοστη συμπεριφορά βλαπτική για το περιβάλλον.

Μπορούμε να ελπίζουμε όμως ότι η δράση που στηρίζεται στη δημιουργική φαντασία, η αναπάντεχη, αυτή που προέρχεται από εκείνους που συνήθως σιωπούν, όχι γιατί δεν έχουν τι να πουν, αλλά, γιατί νομίζουν ότι δε θα ακουστούν, τaráζει συνειδήσεις.

Τα παιδιά, διαθέτουν και ευαισθησία και δημιουργική φαντασία. Μπορούν να μας εκπλήξουν όταν τα σεβόμαστε και τα υπολογίζουμε και είναι αυτά που συνήθως πιστεύουν ότι δε θα ακουστούν.

Ας τα κινητοποιήσουμε.

Οι μαθητές κοινοποιούν τις σκέψεις τους για τα δηλητηριασμένα δολώματα: μια περιβαλλοντική - εκπαιδευτική δράση

1. Σύντομη περιγραφή της περιβαλλοντικής - εκπαιδευτικής δράσης

Η δράση στην οποία καλούνται να συμμετέχουν τα γυμνάσια του νομού Έβρου, έχει σχεδιαστεί ώστε να είναι απλή, σύντομη στην εκτέλεσή της και να ενθαρρύνει την έκφραση των μαθητών.

Τα παιδιά μέσω μιας ηλεκτρονικής παρουσίασης σε cd, ενημερώνονται σχετικά με τη χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων στην ύπαιθρο και τις συνέπειες της πρακτικής αυτής.

Στη συνέχεια διατυπώνουν μηνύματα τα οποία έχουν στόχο να αποθαρρύνουν τη χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων και να ενθαρρύνουν την προσπάθεια για τη διατήρηση ενός πλούσιου και υγιούς φυσικού περιβάλλοντος στο νομό τους. Τα μηνύματά τους τα γράφουν σε καρτελάκια και τα διακοσμούν, ώστε να είναι ελκυστικά στην εμφάνισή τους.

Στο γυμνάσιο μεταφέρεται ένα, πρωτότυπης κατασκευής, δέντρο, επάνω στο οποίο κρεμούν τα παιδιά τα μηνύματά τους. Το ίδιο δέντρο, καθώς και άλλα, περιοδεύουν σε όλα τα γυμνάσια του Έβρου, ώστε όλα τα παιδιά που συμμετέχουν στη δράση να κρεμάσουν τα μηνύματά τους.

Τα δέντρα, αφού κάνουν το γύρο του νομού, τοποθετούνται σε ένα κεντρικό σημείο του και η έκθεσή τους συνδυάζεται με μία εκδήλωση και συνέντευξη τύπου στην οποία συμμετέχουν αρχές της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, της Δασικής Υπηρεσίας, της Εκπαίδευσης, εκπρόσωποι του WWF Ελλάς, όπως και άλλοι φορείς οι οποίοι επιθυμούν να στηρίξουν τη δράση και να ευαισθητοποιήσουν την κοινή γνώμη σχετικά με τη χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων.

2. Η λογική που διέπει το σχεδιασμό της δράσης

Την παρουσίαση του θέματος στα παιδιά και των βημάτων που προτείνεται να ακολουθήσουν κατά την υλοποίηση της δράσης, τα καλύπτει το cd και οι οδηγίες με τίτλο « Μηνύματα χωρίς δηλητήριο...» που εμπεριέχονται στο παρόν τεύχος. Ο εκπαιδευτικός δεν καλείται σε καμία περίπτωση «να διδάξει» το θέμα.

Η διατύπωση μηνυμάτων από τους μαθητές είναι το πιο σημαντικό στοιχείο της δράσης, καθώς μέσα από τη διαδικασία αυτή επεξεργάζονται την πληροφορία που τους έχει δοθεί και επιχειρούν να παράγουν έναν ευαίσθητο, επικοινωνιακό λόγο που στοχεύει να επηρεάσει τους συμπολίτες τους.

Η προσπάθεια που θα καταβάλουν τα παιδιά για μια καλαίσθητη αποτύπωση των μηνυμάτων τους, τους δίνει την ευκαιρία να σκεφτούν ότι ο τρόπος παρουσίασης μιας ιδέας παίζει σημαντικό ρόλο, όταν προσπαθούμε να

προσεγγίσουμε ανθρώπους και να τους επηρεάσουμε.

Η πρωτοτυπία κατασκευής του δέντρου που θα φτάσει στο σχολείο ενισχύει την ίδια αντίληψη.

Η συγκέντρωση μηνυμάτων στα δέντρα από πολλά διαφορετικά σχολεία, υπογραμμίζει τη σημασία της συλλογικής δράσης απέναντι σε μία προβληματική κατάσταση.

Η δημόσια έκθεση των δέντρων με τα μηνύματα αποδίδει αξία στη συμβολή των παιδιών στην αντιμετώπιση του θέματος. Η φωνή των παιδιών ακούγεται, τους αναγνωρίζουμε ρόλο στην αντιμετώπιση περιβαλλοντικών προβλημάτων.

Τέλος, η εκδήλωση και η συνέντευξη τύπου αγκαλιάζουν και αξιοποιούν τη δράση, διαδίδουν το μήνυμά της σε ένα ευρύ κοινό. Τα παιδιά αντιμετωπίζονται ως νέοι, ενεργοί, όμως, πολίτες, μιας χώρας.

3. Χρονοδιάγραμμα δράσης

1. Ενασχόληση μαθητών με την ηλεκτρονική παρουσίαση (μία διδακτική ώρα)
2. Διατύπωση μηνυμάτων (μία διδακτική ώρα)
3. Αποτύπωση μηνυμάτων σε καρτελάκια (μία διδακτική ώρα)
4. Ανάρτηση μηνυμάτων στο περιοδεύον δέντρο (μιάμιση ώρα)

Τα βήματα 1,2,3 προτείνουμε να πραγματοποιηθούν στη συντομότερη δυνατόν χρονική απόσταση μεταξύ τους. Το αργότερο μετά την παρέλευση ενός μηνός από τη διανομή του υλικού στα σχολεία θα γίνει η συγκέντρωση των μηνυμάτων και θα ακολουθήσει άμεσα η δημόσια έκθεσή τους και η σχετική εκδήλωση.

4. Υποστηρικτικό υλικό

Στον εκπαιδευτικό φάκελο που έχετε λάβει στο γυμνάσιό σας περιέχονται:

Υποστηρικτικό υλικό	Απευθύνεται	Αριθμός
Έντυπο εκπαιδευτικού με τίτλο «Περιβαλλοντική - εκπαιδευτική δράση για τα δηλητηριασμένα δολώματα» (το παρόν έντυπο)	Στον εκπαιδευτικό	Ανάλογος με τα τμήματα του κάθε γυμνασίου
Σελιδοδείκτες	Στους μαθητές	Ανάλογος του συνόλου των μαθητών κάθε γυμνασίου
Cd με ηλεκτρονική παρουσίαση του θέματος των δηλητηριασμένων δολωμάτων με τίτλο «ΣΤΟΠ στα δηλητηριασμένα δολώματα»	Στους μαθητές	15 cds για κάθε γυμνάσιο
Καρτελάκια για την αναγραφή των μηνυμάτων	Στον εκπαιδευτικό	3 δείγματα*
Φόρμα εκδήλωσης συμμετοχής στη περιβαλλοντική εκπαιδευτική δράση	Στο διευθυντή	Ανάλογος με τα τμήματα κάθε γυμνασίου

*Μετά την εκδήλωση ενδιαφέροντος συμμετοχής από το κάθε γυμνάσιο θα αποσταλούν καρτελάκια για την αναγραφή μηνυμάτων σε αριθμό ανάλογο με τον αριθμό των μαθητών που θα συμμετάσχουν στη δράση.

Στο επόμενο κεφάλαιο ακολουθούν οδηγίες χρήσης αυτού του υλικού.

Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στην πραγματοποίηση της δράσης

1. Προκαταρκτικό στάδιο

Μετά την παραλαβή του εκπαιδευτικού φακέλου και τη σχετική ενημέρωση του συλλόγου των καθηγητών από το Διευθυντή, κάθε εκπαιδευτικός, ο οποίος ενδιαφέρεται να υποστηρίξει τη δράση ενός τμήματος ή εναλλακτικά μιας ομάδας μαθητών του σχολείου του, εφοδιάζεται με:

- ένα τεύχος με τον τίτλο «Περιβαλλοντική-εκπαιδευτική δράση για τα δηλητηριασμένα δολώματα» και
- ένα από τα cd που θα χρησιμοποιηθούν από τους μαθητές,

ώστε να έχει την ευκαιρία να ενημερωθεί συνολικά για τη δράση.

Ο Διευθυντής του σχολείου, εν τω μεταξύ, πληροφορεί τους μαθητές σχετικά με την περιβαλλοντική δράση στην οποία καλούνται να λάβουν μέρος, φροντίζει να τους διανεμηθούν οι προσκλήσεις-σελιδοδείκτες και διερευνά το ενδιαφέρον τους για συμμετοχή.

Εφόσον υπάρξει ανταπόκριση εκ μέρους των μαθητών, οι καθηγητές που έχουν αποφασίσει να συμμετάσχουν δηλώνουν στο Διευθυντή του σχολείου το τμήμα με το οποίο θα συνεργαστούν για την υλοποίηση της δράσης. Στη συνέχεια κουβεντιάζουν με τους μαθητές τους πολύ γενικά για τη σοβαρότητα του προβλήματος της τοποθέτησης παράνομων δηλητηριασμένων δολωμάτων στην ύπαιθρο και για τις ελκυστικές πτυχές της δράσης.

Ο Διευθυντής, με τη σειρά του, συμπληρώνει τις φόρμες εκδήλωσης συμμετοχής που περιέχονται στο φάκελο και τις κοινοποιεί στο γραφείο του WWF Ελλάς στη Δαδιά σε χρονικό διάστημα μίας εβδομάδας μετά την παραλαβή του υλικού. Με τη σειρά του το γραφείο του WWF Ελλάς θα στείλει τον απαιτούμενο αριθμό από καρτελάκια για την αναγραφή των μηνυμάτων ανάλογο με τον αριθμό των παιδιών που θα συμμετάσχουν.

2. Ενασχόληση των παιδιών με τη χρήση του cd

Ο εκπαιδευτικός οδηγεί τους μαθητές του στην αίθουσα των υπολογιστών.

Εναπόκειται στην κρίση του να αποφασίσει εάν θα δουλέψουν με τα cds όλα τα παιδιά του τμήματός του ταυτόχρονα, για μία ώρα, ή εάν θα χρειαστεί να διαθέσει και μια δεύτερη ώρα, ώστε να χωρίσει το τμήμα στα δύο.

Πιθανότατα σε αυτή τη φάση χρειάζεται να συνεργαστεί με τον καθηγητή της πληροφορικής για πρακτικούς λόγους.

Στο cd υπάρχει μία ηλεκτρονική παρουσίαση με τίτλο: «Στοπ στα δηλητηριασμένα δολώματα». Όταν τα παιδιά

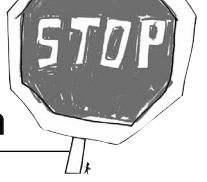
ανοίξουν το αρχείο, η ηλεκτρονική παρουσίαση δεν θα παίζει αυτόματα. Τα παιδιά θα χειρίζονται το πληκτρολόγιο για να περνούν από την μια εικόνα στην επόμενη. Με αυτό τον τρόπο θα διαθέσουν όσο χρόνο θέλουν για να διαβάσουν τα κείμενα και να δουν τις φωτογραφίες.

Εάν καθ' όλη τη διάρκεια της ώρας που τα παιδιά θα ασχολούνται με την ηλεκτρονική παρουσίαση, ο εκπαιδευτικός παρακολουθεί από κοντά τις αντιδράσεις τους, θα έχει την ευκαιρία να διακρίνει τα σημεία που κίνησαν περισσότερο το ενδιαφέρον τους και να ακούσει τα σχόλιά τους, πράγμα που θα είναι χρήσιμο για τη συνέχεια.

3. Διατύπωση μηνυμάτων

Αυτό είναι το στάδιο που έχει παιδαγωγικά το μεγαλύτερο ενδιαφέρον και ο εκπαιδευτικός έχει πραγματικά να παίξει ένα σημαντικό ρόλο καθώς η κρίση του, σχετικά με το εάν ο τρόπος διατύπωσης ενός μηνύματος μπορεί να είναι κοινωνικά αποδεκτός, είναι πολύτιμη για την επιτυχία του εγχειρήματος.

Οι κατευθύνσεις που δίνονται στα παιδιά για το συγκεκριμένο στάδιο με τίτλο: «Μηνύματα χωρίς δηλητήριο...» είναι ενσωματωμένες στο παρόν έντυπο (σελ. 18-21). Προτείνουμε να αναπαραχθούν σε φωτοτυπίες, να μοιραστούν στα παιδιά και να χρησιμοποιηθούν ως υλικό αναφοράς που θα διευκολύνει τη διαδικασία της διατύπωσης μηνυμάτων.

Οι κατευθύνσεις για τον τρόπο διατύπωσης των μηνυμάτων, αποτέλεσαν για μας μια πρόκληση κατά τη σύνταξη του υλικού, καθώς είχαμε πλήρη συνείδηση της ανάγκης να παραχθεί από τους μαθητές ένας λόγος που θα συμπαρασύρει σε θετικές σκέψεις και ενέργειες τους συμπολίτες μας, θα συγκινήσει και δε θα ενοχοποιήσει ή απομονώσει κανέναν.

Εάν τα παιδιά αναγνωρίσουν την αποτελεσματικότητα της

διακριτικότητας στον τρόπο που απευθυνόμαστε στους άλλους, σε μια περίπτωση που ήδη έχει ή θα μπορούσε να γεννήσει οξύνσεις και αντιπαραθέσεις, θα μπορούμε να ισχυριζόμαστε ότι έχουμε προσεγγίσει ήδη ένα σημαντικό στόχο.

Ίσως γι' αυτή και μόνο τη συνειδητοποίηση εκ μέρους των παιδιών να έχει ενδιαφέρον από παιδαγωγική άποψη το στάδιο αυτό της περιβαλλοντικής δράσης.

4. Αποτύπωση των μηνυμάτων σε καρτελάκια

Τα καρτελάκια που θα αποσταλούν στο σχολείο έχουν σχήμα φύλλου και ένα περασμένο σχοινάκι στο πάνω μέρος, έτοιμα για να αναρτηθούν στο δέντρο. Στη φόρμα συμμετοχής θα συμπληρώσετε τον αριθμό των μαθητών που θα συμμετάσχουν στη δράση, ώστε να σας αποσταλούν ισάριθμα καρτελάκια από το γραφείο του WWF Ελλάς στη Δαδιά.

Είναι σημαντικό να τονίσει ο εκπαιδευτικός τη σημασία που έχει για την επικοινωνία και την ευνοϊκή αποδοχή του περιεχομένου των μηνυμάτων, το ευανάγνωστο των κειμένων και η οικονομία χώρου ώστε να χωρέσει το μήνυμα στη μια πλευρά της καρτέλας.

5. Ανάρτηση μηνυμάτων στο δέντρο

Η διαδικασία αυτή προϋποθέτει συνεννόηση του Διευθυντή του σχολείου με το γραφείο Δαδιάς του WWF Ελλάς για την ημέρα και ώρα που τα μέλη του WWF θα επισκεφθούν το σχολείο για τη συλλογή των μηνυμάτων. Το περιοδεύον δέντρο, θα παραμένει για μιάμιση περίπου ώρα σε κάθε γυμνάσιο για να αναρτηθούν τα μηνύματα των μαθητών στα κλαδιά του.

Ο εκπαιδευτικός που συντονίζει τη δράση κάθε τμήματος φέρνει σε επικοινωνία τους μαθητές του με τα μέλη του WWF Ελλάς που επισκέπτονται το σχολείο και συνεργάζεται μαζί τους για να διευκολύνει την ανάρτηση των μηνυμάτων στο δέντρο. Σε κάθε τάξη θα απονεμηθεί από ένα αναμνηστικό δίπλωμα συμμετοχής.

6. Ενημέρωση των παιδιών για την προβολή της δράσης τους

Το σχολείο ενημερώνει τους μαθητές για το ποια μέσα μαζικής ενημέρωσης και πότε, θα καλύψουν την έκθεση των δέντρων με τα μηνύματά τους και την εκδήλωση-συνέντευξη τύπου που θα πλαισιώσει το γεγονός. Η δράση θα δημοσιευτεί και στην ηλεκτρονική σελίδα του WWF Ελλάς (www.wwf.gr), όπου και θα παρουσιαστούν όσο το

δυνατόν περισσότερα μηνύματα.

Το σχολείο καλείται, επίσης, να ενημερώσει τους μαθητές του για όποια μελλοντική αξιοποίηση του υλικού, για την οποία θα έχει προηγουμένως ενημερωθεί από το WWF Ελλάς.

Αγαπητοί μας εκπαιδευτικοί,

η συμβολή σας στην περιβαλλοντική αυτή δράση θα είναι μία καίρια συνεισφορά στην αντιμετώπιση ενός προβλήματος που χρειάζεται λεπτότητα στο χειρισμό του, αλλά και δυναμική και άμεση κινητοποίηση της τοπικής κοινωνίας.

Με όλη μας την εκτίμηση
Η συντακτική ομάδα

Έχουμε μια ιδέα για μια πρωτότυπη και δυναμική δράση

Οι δράσεις χρειάζονται την οργάνωσή τους, όμως. Δε συμφωνείτε;
Σας την παρουσιάζουμε με 5 βήματα

Το ΠΡΩΤΟ βήμα, το πιο σημαντικό

Γράφετε πρωτότυπα μηνύματα που πιστεύετε ότι θα βοηθήσουν να σταματήσει η χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων. Πολλά και διαφορετικά μηνύματα. Ο καθένας τα δικά του.

Τι μπορείτε να επιτύχετε μ' αυτά; Να αποθαρρύνετε τη χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων και να ενθαρρύνετε την προσπάθεια για τη διατήρηση ενός πλούσιου και υγιούς φυσικού περιβάλλοντος στο νομό μας.

Το ΔΕΥΤΕΡΟ βήμα, το καλλιτεχνικό

Περνάτε τα μηνύματά σας στα καρτελάκια που θα σας μοιράσουν. Στη μια πλευρά γράψτε το πιο δυνατό μήνυμα από αυτά που σκεφτήκατε με μαρκαδόρο.

Όλα έτοιμα;
Ακολουθεί κάτι πρωτότυπο!

Το ΤΡΙΤΟ βήμα, το πιο διασκεδαστικό

Έρχεται ένα φορτηγό στο σχολείο! Κουβαλάει ένα δέντρο με γυμνά κλαδιά!
Προσέξτε, δεν θα είναι ένα κοινό δέντρο.
Πώς θα' ναι; Έκπληξη!
Συγκεντρώνετε όλα τα παιδιά και κρεμάτε επάνω του τα μηνύματά σας. Ιδού, το παράξενο αυτό δέντρο αποκτάει φυλλωσιά. Κάθε φύλλο του είναι και ένα δικό σας μήνυμα.

Όσο σημαντικά είναι για ένα δέντρο τα φύλλα του, τόσο σημαντικά είναι και τα δικά σας μηνύματα. Όπως τα φύλλα ενός δέντρου του δίνουν ζωή, έτσι και τα δικά σας μηνύματα μπορούν να βοηθήσουν τη ζωή πολλών ζώων.
Τι θα συμβεί μετά; Το δέντρο θα συνεχίσει το ταξίδι του μαζί με άλλα δέντρα.
Θα συγκεντρώσουν μηνύματα και από άλλα γυμνάσια του νομού μας που θα έχουν πάρει μέρος στη δράση.

Το ΤΕΤΑΡΤΟ βήμα το «Κάνε το καλό και ρίξ'το στο γιαλό...»

Δε ξέρεις ποτέ τι γίνεται!

Όταν ολοκληρώσουν το ταξίδι τους τα δέντρα, θα συγκεντρωθούν σε ένα κεντρικό σημείο του νομού μας. Θα τοποθετηθούν το ένα δίπλα στο άλλο δημιουργώντας μια μικρή συστάδα, σύμβολο ενός δάσους.
Το σύμβολο του δάσους και της απόφασης νέων ανθρώπων να ακουστούν και να επηρεάσουν!
Οι συμπολίτες μας θα μπορούν να περιεργαστούν τα δέντρα και να αγγίξουν τα «φύλλα» τους και να δια-

βάσουν τα μηνύματά σας.
Όμορφο και εντυπωσιακό θέαμα!
Για όσους δεν προλάβουν να τα δουν από κοντά, η τηλεόραση, το ραδιόφωνο και οι εφημερίδες θα κάνουν γνωστή τη δράση σας για τα δηλητηριασμένα δολώματα στον υπόλοιπο Έβρο και σε όλη την Ελλάδα.

Το ΠΕΜΠΤΟ βήμα, το διαδικτυακό

Το WWF Ελλάς θα περάσει τα μηνύματα κάθε τάξης που έλαβε μέρος στη δράση στην ιστοσελίδα του (www.wwf.gr). Καθένας σας θα μπορεί να πλοηγηθεί σε αυτή την ιστοσελίδα για να βρεί το μήνυμά του.

Εκτός από εσάς, πολλοί άνθρωποι θα μπορέσουν να διαβάσουν τα μηνύματά σας. Η δράση σας μπορεί να εμπνεύσει κι άλλα σχολεία να αναπτύξουν ανάλογες πρωτοβουλίες.

Έχετε δύναμη. Ας τη νιώσουν όλοι.

Δώστε τη μεγαλύτερη σημασία στη φυλλωσιά του δέντρου σας

Η φυλλωσιά είναι οι σκέψεις σας και τα αισθήματά σας. Τα μηνύματά σας!
Καλό θα είναι, όμως, πριν τα διατυπώσετε να σκεφτείτε λίγο με ποιον τρόπο θα καταφέρετε να κινητοποιήσετε άλλους ανθρώπους να προβληματιστούν για τα δηλητηριασμένα δολώματα.

Τι θα ενθάρρυνε εσάς να αλλάξετε μια συνήθειά σας;

Με ποιο τρόπο θα μπορούσαν να σας επηρεάσουν οι άλλοι θετικά;

Πώς θα σας άρεσε να σας πλησιάσουν και να σας μιλήσουν;

Τι θα σας έκανε να αντιδράσετε και να κλείσετε τα αυτιά σας σε αυτό που σας λένε;

Πάρτε ιδέες από αυτά που σας προτείνουμε:

ΑΠΕΥΘΥΝΘΕΙΤΕ με σεβασμό στους ανθρώπους που τοποθετούν δηλητηριασμένα δολώματα, ακόμα και εάν δε συμφωνείτε με τον τρόπο σκέψης τους και την επιλογή τους. Αναγνωρίστε τις δυσκολίες που τους ωθούν σε μια τέτοια πράξη, όχι όμως την ίδια την πράξη.

«Συμμεριζόμαστε ...

Καταλαβαίνουμε ...

Αλλά ... δε συμφωνούμε με την επιλογή...»

ΤΟΝΙΣΤΕ τις συνέπειες της χρήσης δηλητηριασμένων δολωμάτων και τα συναισθήματα που προκαλεί σε εσάς το γεγονός.

Δε χρειάζεται να κάνετε κριτική σε ανθρώπους και να τους βάλετε στη δύσκολη θέση να απολογούνται, σε θέση κατηγορούμενου.

ΔΙΑΤΥΠΩΣΤΕ το μήνυμά σας στο πρώτο πρόσωπο «Εγώ..., όταν συμβαίνει αυτό, νιώθω ότι ...»

Το μήνυμά σας στην περίπτωση αυτή περιγράφει το πώς νιώθετε, τι σκέφτεστε. Εξηγεί πώς μια πράξη σας επηρεάζει. Δεν κατηγορεί.

ΔΕΙΞΤΕ πίστη στην εφευρετικότητα των συνανθρώπων σας, στη δύναμη των ανθρώπων να επινοούν λύσεις και θα τους ενθαρρύνετε να τις βρουν.

«Έχουμε πίστη ότι είστε ικανοί να...

Κάποιος κατάφερε αυτό... μήπως μπορεί να καταφέρει και κάτι περισσότερο;»

ΚΑΛΕΣΤΕ τους γύρω σας σε συνεργασία για να βρεθούν λύσεις.

«Θα είναι πολύ θετικό αν... (συνεργασία)

Τι θα γινόταν αν... (συνεργασία)

Χρειάζεται η βοήθεια από ...»

ΔΕΙΞΤΕ εμπιστοσύνη στον Άνθρωπο.

«Επειδή γνωρίζουμε ότι συμβαίνει αυτό (κάτι θετικό)... είμαστε σίγουροι ότι θα καταφέρουμε να...

Έχουμε εμπιστοσύνη στην κρίση ανθρώπων που...

Είναι δύσκολο, είμαστε όμως σίγουροι ότι θα βρούμε μία λύση...»

ΕΠΙΒΡΑΒΕΥΣΤΕ τη συνεισφορά ανθρώπων σε θετικές ενέργειες που έχουν σχέση με το ζήτημά μας.

«Μου αρέσει ο τρόπος που αντιμετώπισε αυτό το πρόβλημα...

Είναι πολύ ωραίο που νοιάστηκε κάποιος για κάτι.....

Σήμερα χάρηκα πολύ που αισθάνθηκα ότι μπορώ να συνεισφέρω και εγώ για να...»

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΤΕ το πόσο σπουδαίο είναι να υπάρχουν άνθρωποι που κάνουν συστηματικές προσπάθειες για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος.

«Κάποιοι έχουν καταβάλει μεγάλη προσπάθεια...

Κάποιοι ξόδεψαν πολλές ώρες για να βρουν μία λύση...

Με τη συνεισφορά ...με την επιμονή...»

Τα μηνύματά σας μπορούν να έχουν πολλούς και διαφορετικούς αποδέκτες.

Σας προτείνουμε ορισμένους:

✓ Στείλτε μήνυμα

Σε όσους ανθρώπους χρησιμοποιούν ακόμα δηλητηριασμένα δολώματα. Συνήθως νιώθουν απογοητευμένοι, θυμωμένοι και στεναχωρημένοι για τις ζημιές που έχουν υποστεί ή για την απώλεια αγαπημένων τους ζώων.

Υπάρχει τρόπος για να εισακουστεί

Μπορούμε όλοι να κατανοήσουμε και να συμμεριستούμε τα αισθήματά τους. Αυτό το χρειάζονται να το ακούσουν πρώτα απ' όλα.

Στη συνέχεια όμως χρειάζεται να ακούσουν ότι δε συμφωνούμε με τη λύση που επιλέγουν.

✓ Στείλτε μήνυμα

Σε αγρότες και κτηνοτρόφους που χρειάζεται να λάβουν μέτρα για την πρόληψη των ζημιών που προκαλούνται από ζώα.

Υπάρχει τρόπος για να εισακουστεί

Χρειάζονται ενθάρρυνση για να επιμείνουν στη λήψη προληπτικών μέτρων και να δοκιμάσουν εναλλακτικές λύσεις. Θέλει περισσότερο κόπο από τους ίδιους αυτή η επιλογή και αναγνώριση από τους υπόλοιπους.

✓ Στείλτε μήνυμα

Σε όλους όσους δεν ανέχονται την ιδέα στο σύγχρονο, ανταγωνιστικό κόσμο μας να υφίστανται την παρामीκη ζημιά από ζώα.

Υπάρχει τρόπος για να εισακουστεί

Το άγχος και η πίεση δε μας επιτρέπουν να βλέπουμε σφαιρικά τα πράγματα. Οι άνθρωποι προκαλούν και εκείνοι «ζημιές» ο ένας στον άλλο. Αλίμονο εάν δεν υπήρχε κάποια ανοχή μεταξύ μας. Τουλάχιστον τα ζώα δεν καταλαβαίνουν ότι μας προκαλούν κατά καιρούς προβλήματα.

✓ Στείλτε μήνυμα

Σε αγρότες που επειδή αγωνιούν μήπως οι κόποι της χρονιάς πάνε χαμένοι, χρησιμοποιούν δηλητηριασμένα δολώματα για να προστατέψουν τη σοδειά τους.

Υπάρχει τρόπος για να εισακουστεί

Αναγνωρίζουμε τη μεγάλη προσφορά των αγροτών. Μας παρέχουν με τη δουλειά τους ό,τι πιο πολύτιμο, τα απαραίτητα για την καθημερινή μας διατροφή. Ας γνωρίζουν ότι τους σεβόμαστε. Αυτό θα ενθαρρύνει και όσους δεν το είχαν σκεφτεί ποτέ έτσι, να σεβα-

στούν με τη σειρά τους το αίτημα για μια φύση απαλλαγμένη από δηλητηριασμένα δολώματα.

✓ Στείλτε μήνυμα

Σε κτηνοτρόφους που φοβούνται για τα κοπάδια τους και μπορεί να χρησιμοποιούν σε κάποιες περιπτώσεις δηλητηριασμένα δολώματα για να σκοτώσουν ζώα που τα απειλούν.

Υπάρχει τρόπος για να εισακουστεί

Σκεφτείτε, τα περισσότερα μέτρα για να αποφεύγονται οι ζημιές, τα έχουν επινοήσει οι ίδιοι οι κτηνοτρόφοι. Αν τους αναγνωρίσουμε την εμπειρία και την επινοητικότητα τους, τους ωθούμε να αξιοποιήσουν τις ικανότητές τους και να αναζητήσουν λύσεις προσαρμοσμένες στη σημερινή πραγματικότητα.

✓ Στείλτε μήνυμα

Σε κυνηγούς που από τη λαχτάρα τους να κυνηγήσουν δεν προσέχουν σε ποιες περιοχές «βγάζουν» τα σκυλιά τους. Όταν κάποιο τσοπανόσκυλο που προστατεύει ένα κοπάδι σκοτώσει τα κυνηγετικά σκυλιά που τόλμησαν να το πλησιάσουν, ορισμένοι εκδικούνται πάνω στη στεναχώρια τους βάζοντας δηλητηριασμένα δολώματα.

Υπάρχει τρόπος για να εισακουστεί

Καταλαβαίνουμε ότι όταν κάποιος είναι θυμωμένος δε μπορεί να εκτιμήσει τις συνέπειες μιας βίαιης πράξης του. Ακολουθεί, όμως, μια αλυσίδα από δυσάρεστες καταστάσεις.

Σε λίγο δε βγαίνει άκρη για το ποιος έχει το δίκιο και ποιος το άδικο.

✓ Στείλτε μήνυμα

Σε κυνηγούς που πιστεύουν ότι οι αλεπούδες μπορεί να τους στερήσουν σε μεγάλο βαθμό το αγαπημένο τους θήραμα το λαγό. Κάποιοι βάζουν δηλητηριασμένα δολώματα γι' αυτόν το λόγο.

Υπάρχει τρόπος για να εισακουστεί

Ας τους θυμίσουμε πόσο μεγάλη απόλαυση γι' αυτούς είναι να αντικρίζουν μια μεγάλη ποικιλία ζώων στις περιπλανήσεις τους στην ύπαιθρο, είτε τα βλέπουν ως θηράματα, είτε όχι, και ας τους καλέσουμε να ενημερωθούν για τις συνέπειες των δηλητηριασμένων δολωμάτων.

Τα μηνύματά σας μπορούν να έχουν πολλούς και διαφορετικούς αποδέκτες

✓ Στείλτε μήνυμα

Στην πολιτεία ώστε να συνεργαστεί πιο στενά με τους παραγωγούς στο ζήτημα της πρόληψης των ζημιών.

Υπάρχει τρόπος για να εισακουστεί

Η συνεργασία και ο διάλογος είναι οι μόνοι δρόμοι που οδηγούν στην επίλυση των περιβαλλοντικών προβλημάτων.

✓ Στείλτε μήνυμα

Σε αρμόδιες υπηρεσίες του κράτους ή της Τοπικής Αυτοδιοίκησης να διερευνήσουν την έκταση του φαινομένου χρήσης παράνομων δηλητηριασμένων δολωμάτων στη χώρα μας.

Το κράτος χρειάζεται να βοηθήσει αλλά και να βοηθηθεί

Είναι πιθανόν να μην υπάρχει σαφής εικόνα του προβλήματος, καθώς οι συμπολίτες μας σπάνια ενημερώνουν τις αρχές για περιστατικά με τα οποία έρχονται αντιμέτωποι.

✓ Στείλτε μήνυμα

Σε όσους ασχολούνται με την προστασία του Δάσους της Δαδιάς και των ζώων που ζουν σε αυτό και αγωνιούν για την προστασία των σπάνιων γυπών.

Υπάρχει ανησυχία

Ας αναγνωρίσουμε την ανάγκη των ανθρώπων που καταβάλουν μια συνειδητή και επίμονη προσπάθεια για την προστασία της φύσης, να υποστηριχτούν οι ενέργειές τους από τους κατοίκους της περιοχής, στην οποία δραστηριοποιούνται.

✓ Στείλτε μήνυμα

Σε κατοίκους του Έβρου που δε γνωρίζουν πόσο σημαντική είναι η περιοχή μας για σπάνια είδη, όπως ο

μαυρόγυπας και πόσο αυτός είναι ευάλωτος από τα δηλητηριασμένα ζώα.

Υπάρχει μερική άγνοια για την οικολογική σημασία της περιοχής μας

Δε χρειάζεται να θεωρούμε τίποτα δεδομένο. Μια πληροφορία αγγίζει τον καθένα σε άλλη χρονική στιγμή. Εάν λάβουν το μήνυμά σας θα καταλάβουν πως οι μαυρόγυπες είναι ευάλωτοι και κάθε απώλεια στοιχίζει πολύ στον πληθυσμό τους. Ως νεκροφάγα πουλιά, μπορεί να πεθάνουν πολλοί μαζί αν τραφούν με δηλητηριασμένο νεκρό ζώο.

✓ Στείλτε μήνυμα

Σε δημοσιογράφους και ζητείστε τους να κάνουν πλατιά γνωστό το πρόβλημα που δημιουργούν τα δηλητηριασμένα δολώματα στον Έβρο, αλλά και σε όλη την Ελλάδα.

✓ Στείλτε μήνυμα

Σε όλους όσους δεν έχουν νιώσει ότι η προστασία της φύσης είναι ευθύνη όλων μας και όχι μόνο κάποιων «αρμοδίων».

Στην προστασία της φύσης όλοι παίζουμε το ρόλο μας

Έχουμε κάποια ευθύνη, όταν συνειδητοποιούμε ότι μια κατάσταση είναι προβληματική και δεν κάνουμε κάτι γι' αυτό. Με τη σιωπή μας συντηρούμε μια λανθασμένη πρακτική. Η σιωπή μπορεί να εκληφθεί από κάποιους ως ανοχή.

✓ Στείλτε μήνυμα

Σε όλους όσους δε συνειδητοποιούν πόσο πολύτιμη είναι η φύση και τα πλάσματα της για εσάς τα παιδιά.

Είναι δικαίωμά σας να ζήσετε σε ένα πλούσιο και υγιές φυσικό περιβάλλον.

**Μπορείτε να τους επηρεάσετε όλους σε πολύ θετική κατεύθυνση.
Πολύ πιο θετική, απ' ό,τι μπορείτε να φανταστείτε.**

**Ώρα λοιπόν για δράση
ΣΤΕΙΛΤΕ ΤΟ ΜΗΝΥΜΑ ΣΑΣ
Είστε έτοιμοι;**

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Γεωργόπουλος, Α. 2002. Περιβαλλοντική Ηθική, Αθήνα, Gutenberg.
- Γεωργόπουλος, Α. (επιμέλεια) 2005. Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Αθήνα, Gutenberg.
- Γιαννάτος, Γ. και Γρίβας, Κ. 2004. *Ενοχλητικά ή «επιβλαβή» είδη: Προβλήματα και αντιμετώπιση*. Πρόγραμμα LIFE-NATURE 2002: Conservation actions for *Gypaetus barbatus* and biodiversity in Crete. ΜΦΙΚ, EC DG Env, Διεύθυνση Δασών Κρήτης.
- Dickmayer, D. & Kay, M.G. 1980. *Σχολείο για γονείς. Μαθήματα και ασκήσεις*, Εκδόσεις Θυμάρι, Αθήνα.
- Ηλιόπουλος, Γ. 1999. *Η χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων στην Κεντρική Μακεδονία. Πρώτα αποτελέσματα από τη διακίνηση ερωτηματολογίων σε κτηνοτρόφους - LIFE Project NAT97/GR/04249 for the "Conservation of Wolf and its Habitats in Greece"*. Ημερίδα: «Χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων και επιπτώσεις στην άγρια πανίδα». Δαδιά 27/2/1999. ΕΟΕ, BVCF, WWF Ελλάς.
- Holt, J. 1979. *Οι ανάγκες και τα δικαιώματα των παιδιών*. Εκδόσεις Καστανιώτης, Αθήνα.
- Κανελλόπουλος, Ν. και Ηλιόπουλος, Γ. 2001. *Στάσεις και απόψεις των κτηνοτρόφων της Κεντρικής Ελλάδας για το λύκο (Canis lupus) – προκαταρκτική διερεύνηση. Ανάλυση δεδομένων ερωτηματολογίων*. LIFE Project NAT97/GR/04249 for the "Conservation of Wolf and its Habitats in Greece", ΑΡΚΤΟΥΡΟΣ, EC DG Env, ΓΓΔ&ΦΠ.
- Κουμάντος, Γ. *Τα ζώα ως μέτρο του ανθρώπου*. Εφημερίδα Καθημερινή. Ιούλιος 2004.
- Μερτζάνης, Γ. 1999. *Τα δηλητηριασμένα δολώματα ως παράγοντας μείωσης του πληθυσμού της καφέ αρκούδας στην Ελλάδα – Προγράμματα LIFE ΑΡΚΤΟΣ, 1η και 2η φάση, "Conservation of Brown Bear and its Habitats in Greece"*. Ημερίδα: «Χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων και επιπτώσεις στην άγρια πανίδα». Δαδιά 27/2/1999. ΕΟΕ, BVCF, WWF Ελλάς.
- Μπίρτσας, Π. 1999. *Ο έλεγχος των πληθυσμών των αρπακτικών ως διαχειριστικό μέτρο*. Ημερίδα: «Χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων και επιπτώσεις στην άγρια πανίδα». Δαδιά 27/2/1999. ΕΟΕ, BVCF, WWF Ελλάς.
- Μπούσμπουρας, Δ. 1999. *Δράσεις για την προστασία των γυπών στις Σημαντικές Περιοχές για τα Πουλιά της Ελλάδας*. Ημερίδα: «Χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων και επιπτώσεις στην άγρια πανίδα». Δαδιά 27/2/1999. ΕΟΕ, BVCF, WWF Ελλάς.
- Ξηρουχάκης, Σ., Προμπονάς, Μ., Ανδρίτσου, Σ., Σακούλης, Α. 2002. *Γύπες: Οι ευάλωτοι γίγαντες*. Περιοδικό Οϊωνός, τ.17, Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία.
- Σαχτούρη, Ε. 1989. *Γαία. Το ανθρώπινο ταξίδι από το χάος στον κόσμο*. Νέα Σύνορα, Α.Α Λιβάνη, Αθήνα.
- Σκαρτσή Θ. & Ντασιπούλου Γ. 1999. *Καμπάνια για τη χρήση των δηλητηριασμένων δολωμάτων: Αποτελέσματα ελληνικής εκστρατείας*. Ημερίδα: «Χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων και επιπτώσεις στην άγρια πανίδα». Δαδιά 27/2/1999. ΕΟΕ, BVCF, WWF Ελλάς.
- Σκαρτσή Θ. & Ποϊραζίδης Κ. 2002. *Διαχειριστικό Σχέδιο για τον Μαυρόγυπα στην Προστευόμενη Περιοχή του Δάσους Δαδιάς - Λευκίμης - Σουφλίου*. WWF Ελλάς, Αθήνα. 71 σελ.
- Το Δάσος της Δαδιάς*. Ιανουάριος 2004. Επτά Ημέρες, εφημερίδα Καθημερινή.
- Χανδρινός, Γ. 1999. *Χρήση δολωμάτων: Ισχύον νομικό πλαίσιο*. Ημερίδα: «Χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων και επιπτώσεις στην άγρια πανίδα». Δαδιά 27/2/1999. ΕΟΕ, BVCF, WWF Ελλάς.
- Ψαρούδας Σ. 1999. *Ο Νόμος για τα Γεωργικά Φάρμακα. Το «γενικό», το συντεχνιακό, το ατομικό και το κοινωνικό συμφέρον*. Ημερίδα: «Χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων και επιπτώσεις στην άγρια πανίδα». Δαδιά 27/2/1999. ΕΟΕ, BVCF, WWF Ελλάς.

Ξενόγλωση

Action Plan for the Recovery and Conservation of Vultures in the Balkan and Adjacent Regions. Balkans Antitode Programme. Actions Against the Illegal Use of Poison in the Natural Environment.

Antoniou V., N. Zantopoulos, Th. Skartsi, H. Tsoukali-Papadopoulou 1996. *Pesticide poisoning of animals of wild fauna.* Veterinary and Human Toxicology, Kansas, USA. Volume 38 (3) 212-213.

Braithwaite, D. 2001. *Raptor Review.* Bird News, Vol (1): 20-28.

Campbell, B. 2000. Animals behaving badly, in J. Knight (ed) *Natural Enemies, People - wildlife conflicts in Anthropological perspective*, Routledge, London and New York.

Greig, S., Pike, G. and Selby, D. 1989. *Earthrights. Education as if the planet really mattered.* WWF and Kogan Page Ltd, London.

Greig, S., Pike, G. and Selby, D. 1989. *Greenprints for Changing Schools.* WWF and Kogan Page Ltd, London.

Iliopoulos, Y. 2000. *Illegal use of poisoned baits in Continental Greece for predator control and its impact on wolf, Canis lupus, and bear, Ursus arctos, populations.* Results from LIFE Project NAT97/GR/04249 for the "Conservation of Wolf and its Habitats in Greece". International Congress on the Illegal Use of Poison in the Natural Environment, March 2-5, 2000, Mallorca, Spain.

Knight, J. 2000. Culling Demons, The problem of bears in Japan, in J. Knight (ed) *Natural Enemies, People - wildlife conflicts in Anthropological perspective*, Routledge, London and New York.

Knight, J. 2000. Introduction on People - wildlife conflicts

in Anthropological perspective, in J. Knight (ed) *Natural Enemies, People - wildlife conflicts in Anthropological perspective*, Routledge, London and New York.

Kohler, A. 2000. Half-man, half-elephant, Shapeshifting among the Baka of Congo, in J. Knight (ed) *Natural Enemies, People - wildlife conflicts in Anthropological perspective*, Routledge, London and New York.

Matre, V.S. 1993. *Earth Education- A New Beginning.* The Institute of Earth Education, Greenville, USA.

Richards, P. 2000. Chimpanzees as political animals in Sierra Leone, in J. Knight (ed) *Natural Enemies, People - wildlife conflicts in Anthropological perspective*, Routledge, London and New York.

Rye, S. 2000. Wild pigs, "pig-men" and transmigrants in the rainforest of Sumatra, in J. Knight (ed) *Natural Enemies, People - wildlife conflicts in Anthropological perspective*, Routledge, London and New York.

Sanchez, J.J and Roig, M. 2001 (eds). *International Congress on the Illegal Use of Poison in the Natural Environment-Proceedings.* Black Vulture Conservation Foundation (BVCF), Spain.

Skartsi Th., Vasilakis D., Elorriaga J. 2003. Black Vulture and Griffon Vulture Monitoring in National Park of Dadia-Lefkimi-Soufli Forest. Annual Technical Report. WWF Greece.

Xirouchakis S., Andreou G., Arnellos G. 2000. *The impact of poisoned baits set for vermin on the population of vultures in Crete (Greece).* Incidences of secondary poisoning during 1990-1999. Vulture News 42: 13-24.

World Studies Project. 1976. *Learning for Change in World Society.* World Studies Project, London. ISBN 0900581034

Ενημερωτικά έντυπα

Ελληνικά

Γυπαετός (Gypaetus barbatus) - (ενημερωτικό έντυπο).

Πρόγραμμα LIFE-NATURE 2002: Conservation actions for *Gypaetus barbatus* and biodiversity in Crete. ΜΦΙΚ, EC DG Env.

Δηλητηριασμένα δολώματα; εύκολη λύση αλλά με πολλές επιπτώσεις- (ενημερωτικό έντυπο). WWF Ελλάς, Νομαρχία Έβρου, Πρόγραμμα LIFE Δαδιάς.

Ζωή στη Δαδιά. Ενημερωτική έκδοση του προγράμματος LIFE της Δαδιάς, Τεύχος 1&2. (ενημερωτικό έντυπο). WWF Ελλάς, EC DG Env.

Πρόληψη των ζημιών που προκαλούνται από το λύκο και την αρκούδα - (ενημερωτικό έντυπο). ΑΡΚΤΟΥΡΟΣ, ΥΠΕΧΩΔΕ, EC DG Env, ΓΓΔ&ΦΠ.

Ξενογλώσσα

Gerstl, N. *Aktion "Vorsicht Gift"* (ενημερωτική ηλεκτρονική παρουσίαση). WWF Austria

La colocación de venenos es ilegal. Amenazan de extinción a las aves carroñeras (ενημερωτικό έντυπο). Centro Recuperación Aves Carroñeras «El Boticario», Junta de Andalucía Consejería de Medio Ambiente, Diputación Provincial de Málaga.

Les espèces prodigées. El Voltor Negre (ενημερωτικό έντυπο). Caixa de Balears «Sa Nostra». Govern Balear – Conselleria d'Agricultura i Pesca.

No al veri! Salvem la nostra fauna (ενημερωτικό έντυπο). BVCF, FZS, Govern de les Illes Balears Conselleria de Menti Ambient, Seprona, G.O.B., Grup excursionista de Mallorca, Federació Balear de Caca.

Pavokovic, G., Susic G. 2005. *Zaustavimo nelegalno trovanje divljih životinja!* (ενημερωτικό έντυπο). Eco-center "Caput Insulae-Beli", Ministry of Culture, Black Vulture Conservation Foundation.

STOP illegal poisoning, 1994 (ενημερωτικό έντυπο). Published by the Department of the Environment, Transport and the Regions in association with the UK Agriculture Departments.

Stoyanov, E. 2004. *Prevention of livestock from predator attacks and losses-compensation programs*. FWFF, Sofia, Bulgaria.

Todo el valor de tu sierra ... el veneno lo convierte en esto NO a los cebos envenenados (ενημερωτικό έντυπο). Fundación Gypaetus, Ministerio de Medio Ambiente.

Todos contra el uso ilegal de veneno (ενημερωτικό έντυπο). Black Vulture Conservation Foundation, Ministerio de Medio Ambiente, Real Federación Española de Caza.

WWF Ελλάς και Περιβαλλοντική Εκπαίδευση

Το WWF Ελλάς, ήδη από την ίδρυσή του, το 1991, έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. Εκείνη την εποχή η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση μετά από μια δεκαετία πειραματισμών έκανε τα πρώτα βήματα καθιέρωσής της στα σχολεία. Μόλις είχε αναγνωριστεί από το Υπουργείο Παιδείας η θέση της στο σχολικό πρόγραμμα (με το Προεδρικό Διάταγμα του 1990) και διαμορφωνόταν ο θεσμός των υπευθύνων Π.Ε. και των Κέντρων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Υπήρχε όμως σημαντική έλλειψη υλικού και εμπειρίας εκ μέρους των εκπαιδευτικών. Έτσι η οργάνωση ανέλαβε τη δημιουργία ενός πακέτου Π.Ε. για το Δημοτικό Σχολείο, με την οικονομική υποστήριξη του Ιδρύματος Μποδοσάκη. Το πακέτο αυτό σχεδιάστηκε από ομάδα εξειδικευμένων επιστημόνων, υπό την επίβλεψη και επιμέλεια της καθηγήτριας Ευγενίας Φλογαίτη, και κάλυπτε ένα ευρύ φάσμα θεμάτων (νερό, αέρας, θάλασσα, δάσος κ.λπ.). Το πακέτο έλαβε την τελική του μορφή μετά από πιλοτική εφαρμογή σε σχολεία από διαφορετικές περιοχές της Ελλάδας και αξιολογήθηκε με επιστημονικό τρόπο. Το WWF υποστήριξε την εφαρμογή του προσφέροντας σεμινάρια στους εκπαιδευτικούς συμβάλλοντας έτσι στην απόκτηση τεχνογνωσίας για την εφαρμογή προγραμμάτων Π.Ε. γενικότερα.

Την πρωτοπόρο αυτή δουλειά ακολούθησε η παραγωγή και άλλου υλικού για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση («Τα δάση γύρω από τη Μεσόγειο», «Εξερευνώντας το περιβάλλον της Ευρώπης», «ForestWatch») ενώ παράλληλα η οργάνωση σχεδίασε και εφάρμοσε, ολοκληρωμένα προγράμματα Π.Ε. στα σχολεία (όπως το «Πρασινίζοντας τις αυλές των σχολείων»).

Σημαντική είναι και η δουλειά στην Π.Ε. που έχει γίνει για τα επί μέρους προγράμματα του WWF Ελλάς. Έτσι δημιουργήθηκε μια σειρά από θεματικά πακέτα (για την Πρέσπα, το Δέλτα του Έβρου κ.λπ.) που στόχο είχαν την ευαισθητοποίηση των παιδιών για την αξία, τις απειλές και την ανάγκη προστασίας συγκεκριμένων περιοχών ή ειδών.

Η Π.Ε. όμως δε σταματά στα σχολεία. Έτσι δημιουργήθηκε το Panda Club, το παιδικό τμήμα της οργάνωσης που απευθύνεται στα παιδιά και τις οικογένειές τους με δραστηριότητες και προγράμματα που γίνονται εκτός σχολικής τάξης. Παρά το γεγονός ότι σήμερα κυκλοφορεί πια αρκετό υλικό Π.Ε. και οι εκπαιδευτικοί έχουν αρκετή εμπειρία στον τομέα, το WWF εξακολουθεί να υποστηρίζει τα σχολεία που απευθύνονται σε αυτό για βοήθεια. Έτσι το Panda Club έχει αναλάβει και την υποστήριξη των σχολείων προσφέροντας υλικό αλλά και προγράμματα Π.Ε. που γίνονται στην τάξη και στη φύση.

Οι εκπαιδευτικοί, τα παιδιά και οι γονείς που ενδιαφέρονται να μάθουν περισσότερα για τα προγράμματα του Panda Club του WWF Ελλάς μπορούν να επισκεφθούν την ιστοσελίδα της οργάνωσης (www.wwf.gr)

Ελένη Σβορώνου
WWF Ελλάς
Υπεύθυνη προγράμματος κατάρτισης

**ΓΙΝΕ ΠΟΛΙΤΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ
ΓΙΝΕ ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΗΣ ΤΟΥ WWF ΕΛΛΑΣ**

